

Nhá chúng ta ai náy đäu biät, năm 1545, sau khi vua Lê-Trang-Tông (1533 –1548) trung háng ä sông Tät-Mä, nhá có Tränh-Kiäm giúp säc mäi đäp yän đäng hä Mäc, trä vä đä c chän cä đä, tä đäy hä Tränh mäi trä thành mät säc mänh, kiäu cäng, nhiäu đäi tiäp näi nhau làm chúa, näm giä hät binh quyän.

Häi đäó, em vä cäa Tränh Kiäm là Nguyän-Hoäng vän nuäi chí häng cä mät phäng, läi cũng sä bä ám häi nhä Nguyän-Uäng, anh mänh, mäi thäa väi chä ruät là Bäo-Ngäc, täu giäu mäi chúa, xin vào trän thä đät Thuän-Häa đä c Tränh Kiäm chäp thuän và hän mäi năm sau läi còn đä c đäng ý cho giä luôn đät Quäng-Nam, nhäng mäi năm phäi näp thuä 400 cân bäc và 500 täm läa.

Mät hôm Đäan-Quän-Cäng Nguyän-Hoäng phäng mänh vua Thä-Täng (1573 – 1599) và chúa Tränh-Täng vä Thanh-Häa häp bàn viäc näc. Nhân lúc thông thä mäi đän thăm xä giao quan Thái-Phä Nguyän-Häu-Liäu. Sau khi chä khách làm lä täng kiän và sau mät tuän trà, hai ngäi không đä c p täi nhäng chuyän quäc gia đäi sä nhä viäc bät vua Anh-Täng (1556 – 1573) ä vän mäa, cũng không hào häng ôn läi chi tiät cuäc chiän chinh do Tränh-Täng cäm đäu kéo năm

Vän quân ra cäa Thiên-Quan, qua núi Yên-Mä đánh nhau väi quân nhà Mäc, đi khäi khäi nhä vào chä không ngäi, chém đäu giäc nhä chém chuäi, bäi lä nhäng chuyän nhä thä, ai mà chäng rõ, thôn quê, kä chä, chä nào bàn dân thiên hä cũng xän xao ta thán, nào là “Nhät täng công thành vän cät khô.” Nào là läi chuyän tranh bá đä väng...khän cho kä thäng, giäa nhäng khoäng thäi gian hänh điän, kiäu ngäo...dù sao cũng còn chút läng tâm, bät nhän nghĩ läi, làm gì tránh khäi nhäng giây phút tränh lòng, không muän nhäc nhä ...vä läi các viäc quäc gia đäi sä äy sä ghi vào sä sách muôn đäi, kä thät phu khäp näc träc sau räi cũng biät thôi.

Hôm nay nhân lúc trà đä täu häu, quan thái-phä đã thuät cho khách biên đänh nghe mät tin thäi sä thät ngäm ngäi näi träng thi mà chính ông là quan chánh chä khäo, ngäi trong cuäc.

Nguyän Häu-Liäu mäi däo đäu mäy câu chäa vào chuyän mà läi nói, dáng vä đä...ngäm ngäi khän cho Nguyän-Hoäng nän nóng ngäi xích läi gän, lät đät thäa räng:

- Bäm quan län, täi vän säng näi quê mùa thäo dä, có mät nhä mù,có tai nhä đäc chäng hay tä sä đäu đäi thä nào?

Thay vì trä läi, chä nhân chäm chäp väa tiäp täc kä väa suy nghĩ, không đi ngay vào đäm

chính mà b t đ u t g c r xa x a..Bao gi ..tính quan l n v n chu ng s rõ ràng minh b ch nh th ,ông ch ng mu n đ t chuy n, ch trình b y câu chuy n, nên th nh tho ng l i nh c nh l i phân tr n c a Đ c Kh ng-Phu-T

“Ngã thu t nhi b t tác.” Và tr c khi nói ai nghe đ u gì ph i bi t c n k , “Ph i dò cho đ n ng n ngu n l ch sông.” Ph i l a l i, x p đ t...m c đích đ khi b t đ u cho đ n k t thúc, m i s vi c s tu n t , có đ đ u đ uôi rành m ch cho ng i nghe đ dằng th u đáo tr c sau, nên c t t , gi ng nói khi to khi nh , lên xu ng nh v y...nh v y...

Trong vòng rào m t tr i binh c đ hai ngàn sĩ t t, n m v phía B c, không xa th tr n Ngh -An bao nhiêu...Là ti n đ n quan tr ng b o v Ngh -An nên m t đ n v tinh nhu , binh hùng t ng m nh đã tr n th khá lâu r i, v i tr i gia binh, bãi t p, hàng quán v...v...làm cho c khu v c tr thành đông đúc s m u t.

Lúc đó kho ng cu i gi Mùi, hăy s m, còn lâu m i nghe k ng báo hi u t p h p c m t i, đ i m danh. Ngo i tr nh ng tên gi ph n s canh gác, t p đ ch, s đông còn l i, t m năm t ba, nhân lúc vi c quân thông th m t nhóm lính khá đông châu đ u ng i thành vòng tròn trên bãi c khô,bên g c cây ph ng vĩ cành

lá xum xuê, phía sau nhà b p, thù t c, chén chú chén anh đã đ n h i túy lúy.

Tr i v n còn n ng chang chang, c n a thág nay ng i ta trông đ i không m t gi t m a, nh ng b n t u đ thì đầu có đ ý đ n th i ti t, h đàng hào h ng th ng th c nh ng v ng c m cháy n y t ch o gang b ng nh ng cái x ng, quét thêm chút m hành vàng ng y, b n h a đ u quân chuy n t i ti p t v a làm b i đ a cay, v a nu t vô cho ch c b ng, r u vào l i ra, vung chân múa tay la hét huyền thuyên, ng i nói c nói, k nghe c nghe, k không nghe thì ng i nói cũng c nói,nh m nhò gì, quang c nh r t là m t tr t t ,nh ng không khí đ y c i m , huynh đ chi binh, th nh tho ng l i n i lên vài câu ch i th t c t u làm tăng thêm ph n đ m đà thân m t.

Trong đám có tên Đào-Tá-Hán, nguyên là h c trò nghèo, nghèo đ n m c gia đình ch ng th lo cho ti p t c h c hành thêm n a, nên g p lúc Lê- M c t ng tranh, bèn đ u quân theo giúp vua Lê chúa Tr nh, nhân khi có chút h i men đang ch y b ng b ng trong huy t qu n, cao h ng, m i làm bài th ca ng i công lao c a h Tr nh, đã sáng su t chi m lĩnh, c th đ t Ngh -An, Thanh-Hóa làm căn b n v ng vàng. Bài th có nh ng câu h n l y làm đ c ý bèn đ c l n cho b n nh u cùng th ng th c.

Nguy n-H u-Liêu ng ng m t lát nh nh m l i cho ch c ch n r i ti p t c, ông nói “Ngã thu t nhi b t tác”...đ xin “thu t” l i quan Qu n Công rõ, m y câu th y nh sau:

Trang Qu c sĩ ai b ng Tr nh-Ki m,

Th th n uy đánh chi m hai châu

Th ng đ ng rong ru i vó câu

Phù Lê đ t M c tr c sau m t nh i.

Ngay lúc đó viên xu t đ i ngang qua, ch c trong b ng cũng có đôi ch thánh hi n, mu n tâng công, bèn đem bài th y t cáo Đào-Tá-Hán t i ph m húy đ c tiên v ng! Mà ph m húy th i tr c là t i k . Ngay nh các môn sinh, dù khi đã đ đ t thành nhân, vào đ i, h i t ng th i c p sách, nh c nh ho c vi t v th y đ y h c cũng ch dám đ đ ng đ n ch c t c, h c v , t hi u thoi v y mà Tá-Hán vô tình lôi đích danh Tr nh-Ki m đ a vào m y câu th c a mình...Tá Hán s h i vô cùng, bút sa gà ch t, năn n xin b qua, nh ng viên xu t đ i nh t đ nh không ch u...Th là quan trung quân nh n giáy t cáo, bèn đòi Tá-Hán vào tr c s nh đ ng đ ng

đ y vi c. Cũng may quan th y chàng lính tr di n m o khôi ngô, nghĩ th ng tình m i cho phép s a hai câu đ u cho nh t i:

Trang qu c sĩ ai b ng h Tr nh,

T th n uy bình đ nh hai châu!

Hai câu th quan trung quân s a giùm, khi n toàn bài th c s tr nên thanh nhã không còn v ph m th ng. Tá-Hán kính ph c, trong lòng m ng r n, c t ng quan trung quân ch rành v binh pháp, ki m cung thoi, m y năm nay ph c v d i tr ng có nghe đ đ ng gì t i th phú đầu!

Nh ng s vi c m t ng i thu c c p nh , ch ng am hi u “kh năng” c a v ch huy c a mình thì cũng th ng. Nói cho ngay, không bi t th i sau s ra sao, ch b y gi , c p lãnh đ o binh đ i ph n l n là nh ng ng i x ng đáng, h u tài, công b ng, nghiêm minh, kh năng đa hi u, “t đ i công khai” “Phép công là tr ng ni m tây xá gì!”(ĐTĐ).

Tr ng h p Tá-Hán đ c quan trung quân phân s minh b ch rõ ràng, dù bài th đã đ c giúp s a ch a, cũng ch có c may đ c xoa đ u cho chút ti n l , c t nh c làm vi c này vi c khác, pháp b t v thân, ch đ c gi m khinh, nghĩa là v n b s t i, vì m t tên “ binh ba” mà dám đ c p t i h Tr nh, m t quý t c t đ nh quy n uy! Th là sau khi quan trung quân tuyên b , hình ph t đ c thi hành ngay t c th i: ph i n m xu ng đánh hai m i hèo; l i đu i ra kh i tr i...thành ra t đó Tá Hán ch ng còn đ p “Đ u đ i nón da loe chớp đ , l ng đeo bì đ n r thao đen.” (HXH) Và, ngay l p t c, r i vào tình tr ng b n không: Không đ ng ti n thoái, không đ ng xu dích túi, không k sinh nhai, không n i n ng t a... nguyên do cũng b i m y câu th ...”lãng x t!”

B n lính trong ngoài lúc đó k nào k y đà t nh r u, “nam vô t u nh k vô phong” c nhân nói thi t hay, cho nên nhìn vào đám đ t L u Linh b y gi th y r t t i nghi p, r t n n, nem nép lo s . Lo s vì có th b n m đ u luôn th , ghép vào nhi u t i, t i t đ t ng, t i tòng ph m, mà nh ng t i này t đ i Lê đã theo pháp lu t nhà Đ ng, ngoài ngũ hình, l i có l tr ng ph t k r u chè c b c r t nghiêm kh c lên t i 100 tr ng, ch t ngón tay v...v...(Vi t-Nam Văn-Hóa S C ng, Đào-Duy-Anh) nh ng cũng may ch ng ai s t i. H nhìn theo Tá-Hán th t th u r i tr i mà bó tay, b t nh n!

H t b n ph ng t l i tình c g p nhau đây, tháng ngày g n g i, có khi tình b n thêm n y n kh ng khí, có khi s y ra nh ng xích mích không th tránh nh ng đó ch là bình th ng c a chung đ ng, ngoài ra dù sao cũng cùng m t chi n tuy n, lý t ng, th y b n bè ho n n n làm sao tránh kh i m i lòng, m t con ng a đau c tàu không ăn c , nh ng ki p tr n th l u đ n, s ng ch t còn phó m c cho s ph n, nào ai lo đ c cho ai. B n nhà binh tình nhà th .Cũng tình c m đ i th ng nh ng đ i di n c c nh c hi m nguy r i m i s s quên nhanh. Ch c ch ngày mai thôi, s đầu l i vào đ y.

Cu c đ i nhi u lúc ch vì m t s vi c vô tình r t nh , làm ng i ta ph i qu o sang m t l i khác, không theo đ c con đ ng đã v ch ra lúc ban đ u. “Anh hùng m t vân bán vi tăng.” K anh hùng khi đ n ngõ bí, có t i m t n a th ng xu ng tóc đi tu. Đ t buông đao thành ph t .Đ n đây Đào-Tá-Hán k nh m t v n r i! Ti c thay đ n đ i tr c có gì đâu g i là anh hùng, nên ch a c m th y chán ch ng nhân th , ch a nhìn ra con đ ng m t s các v “anh hùng m t v n” th ng đi, nên còn dùng đ ng lúng túng l ng ch ng bi t tính sao!

May m n thay, trong lúc lang thang vô đ nh, chân c lê b c mà ch ng bi t v đầu, m t tr i đang ng v Tây, thì th y m y đ a tr đang bu theo sau chi c xe bò c c ch ti n l i g n. Ti ng reo hò, ti ng loa, ti ng tr ng càng lúc càng g n m i hay là h đang qu ng cáo cho gánh hát trình di n bu i t i. Trên xe đ cái tr ng đ i, m t ng i đi sau đang n n m m , còn m t

ng i n a thì th nh tho ng i ng ng kéo, dùng cái mo cau cu n i làm loa thông báo có gánh hát chèo m i d ng chân t i đ a ph ng b t đ u bi u di n t i nay.

Tá Hán th y v y bèn b c t i, c i c i làm quen r i th n thùng ng ý xin nh p b n đi theo v a làm vi c l t v t v a h c ngh đống trò ki m c m b t k đ i u ki n th nào cũng đ c. Hai ng i nhìn Tá-Hán v i dáng v chán ch ng m t m i, nghĩ b ng, “th ng cha này” m i th t tình chng! N u không th t tình sao i đâm đ u vào ngh x ng ca vô loài này. Hai chàng ngh sĩ đầu có bi t Tá-Hán v a tr i qua c nh t ng máu ch y th t r i, i b đ u i ra s ng n i màn tr i chi u đ t nên nó t o ra cái hình bóng ti u t y, th m th ng là th .

Ng c i Tá-Hán, cũng c c ch ng đã, ch th y hai ngh sĩ lù rù th t ch ng h p d n chút nào. T đ u t i chân hai ng i, ch nào cũng in v t cát b i giang h . Có l h chuyên s ng v đêm nên bu n ng đã t o ra cái hình dáng u o i l đ nh v y chng!

Nh ng r i hai bên sau đó đã thông c m, hai ngh nhân to nh v i nhau m t ch p, ra đ u cho Tá-Hán theo h v g p b u gánh ch h ch là nhân viên ch ng có quy n hành gì. Chi c xe bò đ c đ i u khi n qu o ch U trên con đ ng đ t nhi u s ng trâu g gh ch t h p và th t là m ng! Khi v t i n i, Tá Hán đ c ông b u Ba-Đ thu n p t c th i! Đúng là b t c bi n. Ng i x a nói câu nào là trúng ngay boong câu đó t c là...không tr t vào đâu đ c!

Nh b n tính thông minh, ch u khó, i b nh trai, nên, c v y, nay đây mai đó, ngày n u c m r a bát, sai v t, đêm “ng i cánh gà” quan sát, h c h i...sau hai năm Đào-Tá-Hán đã nghi m nhiên tr thành m t di n viên có h ng, gánh hát đi đ n đâu anh ta cũng đ c chú ý, khán gi c m tình, hoan nghêh, th ng m n, nh c nh ,m t ph n nh anh bi t cách nh p vai, di n t s ng đ ng và quan tr ng

là có y u t t t y u c a đ i ngh sĩ trình di n : tr và đ p...Đó là th i gian cu i nh ng năm1560 Thanh-Hóa, cách đây, lúc hai quan l n đng ng i nói chuy n n i đ i s nh cũng t i h n hai m i năm!

H n hai m i năm tr c, m t năm m a thu n gió hòa, dân làng làm đầu trúng đó, sau v g t, thóc lúa nhà nào nhà n y đã ph i khô, ch t đ y trong l m, r m r đánh thành cây la li t sau v n, trâu bò n m th nh th i nhai l i, ng i dân làng Ng c-Lâm huy n L c-An Thanh-Hóa đã nghĩ đ n chuy n vui ch i cho b nh ng ngày m t nh c chân l m tay bùn...và...ngoài nh ng s vi c theo thông l th ng xuyên hàng năm “tháng giêng c b c , tháng hai h i hè...”, ngoài nh ng t c l m heo, ng trâu t l , treo c y b a, đ u v t, đánh đu, bài chòi...m t đoàn hát đ c bi t đ c m i đ n ,th là đám đào kép ng i ng m l ho c t đầu kéo t i n m n p. H ăn m c lòe lo t, râu tóc bù xù đ h m, h b n r n khiêng vác hòm r ng tr ng kèn, đao ki m l u chng... th ng t i khu v n r ng thênh thang nhà ông tiên ch Vũ-Đ m đ ng r p, làm cho già tr trai gái r i rác bên đ ng, t m năm t ba hào h ng vui m ng bàn tán.

- mà đ ng r p đầu v y cà?
- Thì ngay trong v n sau nhà ông tiên ch ch đâu!
- T i nay b u nh r qua t i s m hai đ a chi m ch g n xem cho rõ nghe!
- Ý h ng đ c đâu!
- a, sao h ng đ c?
- Tui h n ng i khác r i ch sao! Xí!

Cô thôn n tr l i anh chàng tán t nh xong, c i khúc khích, b đi...đ ng n ng , l b , th n thùng cho k si tình i.

Ông Vũ-Đ m có nhà ngôi cây mít, ru ng nh t đ ng đ i n th ng cánh cò bay... chuy n đó là

đĩ nhiên, ch ng k ai cũng rõ. Làm tiên ch làng Ng c-Lâm ch nh sao! Nh ng ng i ta, nh t là các thanh niên trai tráng, bi t đ n ông b i ông còn đ c bi t có cô con gái tên Kim-Chi m i m i i chín cái xuân xanh, đào t m n m n, nhan s c xinh đ p, ch a h a g cho ai. M i i n cô ra gi ng đình kín nác b n trai bu i nh ong v t ...i nh i nói th :

Đêm qua tát n c đ u đình,

BB *B quên cái áo trên cành hoa sen*
BB *Em đ c thì cho anh xin...*

Nh ng b n nh th , Kim-Chi không tr i, v n th n nhiên vui v ...v n c i nói, ch ng h n gi n gì, v n coi m i ng i nh b ng h u...thái đ c a nàng th t khôn ngoan và đáng quý, làm cho đám thanh niên i càng mê nh đ u đ .

Chim khôn ăn m n, ăn đào,

BB *Gái ngoan ăn nói ng t ngào đ nghe.*

Hình nh lúc đó nàng cũng ch a th m yêu, tr m nh ai., lòng xuân còn ph i ph i, tình xuân còn m m àng,...song, cho đ n khi có gánh chèo đ n tá túc và qua m y đêm trình di n thì nhi u s th đã thay đ i đ t ng t, tâm tính nàng không còn gi đ c nh p nhàng, bình th n nh x a n a...Kim-Chi c m ti ng hát ng t ngào c a Tá-Hán. M i i n nhìn Tá Hán xu t hi n trên sân kh u, qu n áo là i t b nh bao, da ph n môi son, đ p nh Phan-An, T ng-Ng c...Ôi! “ng i đầu g p g làm chi, trăm năm bi t có duyên gì hay không!” bèn đem lòng th ng m n, nh nhưng...m i đ u còn th p thò e ng i nh ng khi th y g n ngày đoàn hát c t gánh lên đ ng, nghĩ câu “mu n ăn thì lẩn vào b p” bèn nh bà vú nuôi đ t đ n g p Tá-Hán đánh b o ng ý mu n gá nghĩa trăm năm.

Đi đâu cho thi p theo cùng,

BB *Đói no thi p ch u, l nh lũng th p cam.*

Th t đ u m y ng i g n g i trong đoàn hát bi t chuy n thì l y làm ng c nhiên xong i vui m ng cho anh kếp đào hoa may m n. M ng vì nh th là m t cu c đ i s ng gió s p tr i yên n bình th ng,có th còn may m n h n bình th ng g p b i t a con chu t sa vào chính g o, t nay ch ng ph i lo toan gì v k sinh nhai. Còn h ng c nhiên vì ch ng ng ch ít b a chân t chân ráo Đào-Tá-Hán hi n lành ít nói, không bi t b ng cách nào, đã chinh ph c đ c con gái v tiên ch làng Ng c-Lâm. Y nh anh chàng “L kh lù khù vác cái lu mà ch y.”

Tuy nhiên qua c n m ng r , h i nh n nhau c m th y h i bu n vì n i ng i b n đ th ng nh t đoàn hát t nay s xa cách mãi mãi. Ông b u gánh ba Đ thì ng c l i ch ng đ l c m xúc nào. Kĩ m m t nam di n viên cho đoàn th c s không đ n n i khó khăn b ng m t đào chính. Kinh nghi m cho ông bi t nh th . Các đào n ng tr đ p h u h t ai n y đ u là nh ng ng i s ng ch t yêu ngh . Th ng kh i nghi p c m ca b ng cách tr n gia đình toa r p v i b u gánh b nhà đi theo, nh ng không ph i lúc nào cũng s n m y ng i đ p h t lòng yêu ngh thu t nh r a, còn phía nam thì t ng đ i ch ng hi m gì,n i đoàn hát đôi khi ch ng ng i n thì ng i kia th ch v n đ c.

Ông Ba-Đ bi t rõ đ u đó, ông tr c 50 tu i vóc g y nh con m m khô s c, kh e m nh, hai m t sáng qu c, hàm râu b c gió bay l ph m i ngày ph i có ba x đ m i làm vi c đ c, vì v y mà ông có tên Ba-Đ . Tr c kia b ông nguyên là b u sáng l p, nên ông có c h i ph c v ngành ngh thu t hát chèo t khi tóc còn đ trái đào, bao nhiêu thng tr m lẫn lóc, bao nhiêu kinh nghi m đ u hành, ngh nghi p, t ng b c t ng b c, nay, khi thân ph qua đ i, thì đã đ t cách, kh năng và theo truy n th ng “con vua thì i làm vua” bèn lãnh trách nhi m lên đ n đ t anh em trong đoàn, ông ch c ch n đã tr i qua nhi u chuy n chia tay nh th nên nghe tin Đào-Tá-Hán thì v n bình th n tr c x đ trên tay.

Cu c đ i là thay đ i, có h p ph i có tan. Chuy n đó bình th ng. Ng i gia nh p đoàn cũng

nhĩ u mà k b b ng h u v i lý do này n cũng không ít. Y nh lu t đ i thay c a t o hóa th thoi. Tá Hán s d ng b c chân giang h , ch m d t nh ng ngày tháng phiêu l u g p gh nh nay đó mai đây, vui thì có vui, h p d n thì có h p d n, nh ng cũng có th t nhi u nh c nh n s ng gió.

Th r i ph n ng c a Tá-Hán đã làm m i ng i, tr ông Ba-Đ , s ng s t, ng c nhiên. V n là k đ ng đ n, có trách nhi m, anh đã m t m c ch i t m c cho Kim-Chi khóc lóc th m thi t. Anh nói d t khoát:

-Xin cám n cô n ng, tôi thân ph n nghèo hèn, l i ch a có nhà c a, t xét ch ng th k t duyên v i con nhà t t .

Ng i vú nuôi Kim-Chi th y “bên đàng trai” có v l là, ch a bi t k t qu ngã ngũ th nào. Tính n t Kim-Chi c ng r n, t l p, c quy t...mu n thì mu n cho b ng đ c ch ít khi ch u thua cu c d dang. Bà bi t đ i u đó lâu r i vì hai ng i lúc nào cũng g n g i nhau nh bóng v i hình, nh ng thái đ c a Tá-Hán không kh i làm bà s ng s , ch ng t ng t ng đ c đó l i là s th t.. Bà đnh ninh là khi đ c tin vui nh th h n ph i sung s ng t t cùng, không nh ng o b Kim-Chi mà còn ph i chi u chu ng n nh b bà n a ch , v y mà c m ăn đ n mi ng còn sĩ đ i n, không l l i ch i cho th ng ngu y m t tr n. còn “cô ch ” c a bà n a ch , cũng thu c lo i ngu luôn, bà cũng mu n ch i luôn, ai đ i con gái h h ... Th c ch ng ng ! Bà th y t i nghi p, b bàng cho cu c đ i con gái, nh ng bà bi t bà không th làm v y đ c, thoi thì nu t b hòn làm ng t, và dù sao thì đ n n c này bà cũng ph i v a gi giá, v a bênh v c Kim-Chi ch nh đã phóng lao r i, không th ng ng l i đ c. Bèn t t n nói r ng:

-Kim-Chi đành d m cũng đ c m v n riêng, có th sinh c l p nghi p nuôi nhau đ c.

Bà th ng Kim-Chi, quy n luy n Kim-Chi, con nh nuôi t t m bé, nay dù nó đã l n nh ng v n đ c bà nuông chi u, bao nhiêu tình c m su t m t đ o n th i gian dài làm sao mà m i lúc n d t đi. “Th ng thì th ng cho chót.” Nên ti p theo sau câu nói nh m ra m t l i thoát, m t t ng lai, cho Tá-Hán có th thay đ i ý ki n d dàng...v y mà cũng ch ng th y tình hình lay chuy n gì, khi n bà l i ph i ti n thêm m t m t b c n a, t ý nguy n, n u đ ng ý, bà s đi theo trông nom giúp đ nhà c a cho hai v ch ng su t đ i, “M t m già b ng ba m u ru ng.” Đ n đó Tá-Hán ph i thuận, m i l i ng i ta đầu ph i g đá, nên th t s cũng khó c ng r n vô tình tr c m t s c đ p n i thôn đã đ n d mà cao sang, kh e m nh, da tr ng, môi h ng, m t b câu, đ u chim nói...

Bi t tin Kim-Chi và Đào-Tá-Hán “ph i lòng nhau” ông bà tiên ch bàng hoàng! Hình nh c hai v ch ng v a a trên tr i r i xu ng! Bà khóc s t m t nh đánh m t m t cái gì, nh ng th c s thì bà cũng không bi t là cái gì! Con bà h h , đầu có ch ng, m i đây quan ph s t i, nhà có ba c u m l n t ng ng ng đ n t n n i c u thân, ông bà ch c i ch ng h a h n gì, bây gi t nhiên có “th ng “r là kếp hát thì bà còn dám nhìn m t ai vì đầu là “môn đ ng h u đ i” h gi i?

Ông nhìn bà th ng h i, ông cũng th c s b i r i, s vi c p t i đ t ng t quá, giá đ ng m i đoàn hát v làng...Bây gi đ ng phân vân, ch ng bi t hành s ra sao, chuy n không chì hoãn đ c, n u không tính ngay, thì cô con gái r u c a ông nó dám cu n gó i đi theo ti ng g i ái tình l m! V n dĩ ng i t ng tr i, am hi u vi c đ i v y mà nghĩ mãi cũng ch a bi t gi i quy t ra sao. Ông bi t chuy n yêu đ ng tu i tr là r t khó ngăn c n, ngăn c n càng làm cho k trong cu c quy t tâm ch ng đ i, gi ng nh ng i bu c s i giây vào c con l n kéo t i ch c ch n nó s c ng l i và đi th t lùi, đ t giây!

Chuy n yêu đ ng tu i tr là m t s vi c, ngoài hai k trong cu c thì ch ng áp l c nào có th “xía” vô đ c, và đ ai có th khuyên b o gi đ c. Ái tình ch ng có phân tích, ph i trái, nó keo s n không s c m nh nào có th d t ra đ c.

Tôi sao m t ng i nh th l i có th đem lòng th ng yêu m t ng i nh th ? Xin đ ng l y làm ng c nhiên mà đ t câu h i nh th ! Chuy n tình c m đ g i g i i thích, m x , phân tích thi t h n. Trong tr ng h p này ho c h u h t nh ng tr ng h p t ng t , là ng i ngo i cu c, hãy bình tâm nghe m t câu hát b y t ý ki n khá trung th c v tình yêu đôi l a r t th m thía, bình tĩnh, c i m , nh nhàng c a nh c sĩ Vân Tùng: “Ai th ng yêu ai, đó ch là tình, c a m i con ng i.”

Nh l i h i còn nh , tr ng h p chính ông cũng t ng t v y thôi! Nhà c a nghèo hèn, nh ng khi “ai đó” đã th ng ông r i thì dù chông gai ông đâu s g i! H hàng “nhà gái” mu n b y đ t, b hành b t i làm khó, xin c vi c! Ông tuyên b công khai là s c g ng h t mình làm v a lòng m i ng i, m i chuy n kh năng ông có th làm đ c. Nh ng b o đ ng l y con gái “ng i ta” thì, xin l i, không th đ c. Ông r t hãnh di n v “đ ng l i” đã v ch ra. Ông tranh đ u đ n cùng và ông đã th ng...do đó nay m i có Kim-Chi...Đúng là b nào con n y, ông nghĩ, r i phen này b n nó cũng th ng mình thôi!

Bây gi t u i th t th p c lai hy, s đ i ch ng còn sôi n i nh x a, đôi lúc ông l i nghĩ khác,yêu đ ng th c t ch ng qua ch là lòng khao khát mu n khám phá cái thái đ c a nhau lúc ban đ u, r i thì m i s ti p di n, ngày n ngày kia ng i ta g i là th ng nh t, ho c đúng h n là bình th ng nh đối thì ăn, khát thì u ng...tình s b t đi đ thêm vào đó cái nghĩa bù đ p vào, trái tim ch ng còn rung đ ng mãnh li t, s c n thi t ch ng còn gay g t nh t ng khi m i b t đ u.

Cho nên, chuy n h i tr sôi n i, quan tr ng nay th y cũng th ng. Mình có l yêu ai hoàn c nh ch ng đ c t i nguy n, nh ng “ng i ta” bi t mình yêu và k đó cũng yêu mình th là đ “Tình có nghĩa gì đâu n u là không l u luy n thu ban đ u.” Có khi v y còn đ p h n l y đ c nhau. Song con ông đâu đã già nh ông hi n th i...cho nên h n là cô ta đã nghĩ khác, cô ta nghĩ nh ông ngày x a, nh ông h i còn tràn đ y nh a s ng. Sau m y đêm ngày đ n đo suy nghĩ h n thi t, nay cho dù không v a b ng, cu i cùng ông cũng b t tr c bà vú nuôi Kim-Chi, “ng m b hòn làm ng t.”,b t tay ngay vào vi c gi i quy t m t cách sáng s t, nghĩa là...nghĩa là t ch c đám c i cho con gái đàng hoàng; Đ ng ý đ bà vú đi theo hai v ch ng: Cho thêm ít c a h i môn đ các con làm v n l p nghi p lúc ban đ u.

Có l đ y là s tr i, Đào-Tá-Hán bèn l y t cha m v r i sau đám c i d n Kim-Chi v làng Hoa-Trai mua đ t, c t nhà, t u ru ng, c y c y...xây đ ng cu c đ i m i, năm sau thì v ch ng sinh đ c m n con trai đ t tên là Đào-Duy-T .

Quan thái phó k đ n đây thì ng ng l i, v y gia nhân pha thêm m t tu n trà m i khách chén n c nóng. Nguy n-Hoàng đang say s a theo dõi, nay m i có c h i xen vào m t câu “n i điều”:

-B m quan l n, đ n đ i c a Tá-Hán tuy g p gh nh nh ng đ n đây còn là may m n l m. Ch ng hay h u v n c a h n s ra sao?

Nguy n-H u-Liêu l i không tr l i. Ông ta là quan l n lâu ngày, s m t i toàn nghe tâng b c tít t n mây xanh nên không m y l u tâm t i v n đ giao t , đ a đ y, l ch s ...làm cho câu nói c a Nguy n-Hoàng nh m t viên s i ng i đ ng trên c u bụng r i xu ng m t n c ch gây ra chút xao đ ng nh r i thôi!

So ra thì gi a Nguy n-H u-Liêu và Nguy n-Hoàng xét k c b ngoài b trong ch a ch c ai đã h n ai., h ch ng n m cùng h th ng hành chánh ngang đ c nào c . Đ i th n Nguy n-H u-Liêu nhi u công tr n, đánh đ ong đ p b c, l i m i đ c c làm chánh ch kh o

khoa thi h i, nh th có th g i là văn võ song toàn. Còn Nguy n-Hoàng v i tr ng trách đang tr n gi m t vùng biên i “D c ngang nào bi t trên đ u có ai!” l i là c u ru t chúa Tr nh-Tùng thì đầu ph i h ng nh . Nh ng Nguy n-Hoàng v n khôn ngoan, tính tình hòa nhã nên không nói gì, đ i khi ch nhà c n chén n c l i ti p t c.

Đào-Duy-T đ c sinh ra nh th và nh n lên đ n đ n trong hoàn c nh nh th ...Ngôi nhà g ch ba gian hai trái l p ngôi âm đ ng còn đ nh son, nh ng lu ng c i xanh m n m n s m chi u m i g i lữ b m t đầu h n hò nhau ch p ch n bay l n nh n nh . Cây b i tr c th m đã tr nh ng cái gai nh n tua t a dài c ngón tay l p ló bên m y trái non n hi n sau đám lá xanh, d y...gai này dung nh c nh i lu c v i lá chanh ch m t ng g ng ăn thì tuy t, nh ng nghĩ đ n chuy n “trèo lên cây b i hái hoa” b gai đâm vào da th t thì, eo ôi, th t là rùng mình!

Vào mùa hè, rau c m p cà la li t ngoài v n ăn không h t còn đem cho hàng xóm l y th o. Và khi m y khóm cúc thi nhau nhu m vàng m t gi i tr c hiên báo hi u mùa thu t i, báo hi u s p đ n k có gió b c, m a phùn, khi y, gi a hai l n b b n công vi c, ng i ta th ng b t g p Kim-Chi đ ng tay ng c nhìn nh ng chi c lá tre bay loăng quăng. Nghe ti ng k o k t khi hai thân cây tre c vào nhau ng nghiêng ngoài b đ u, th ng i nghĩ ng i, không h n là vui cũng ch c ch n ch ng ph i là bu n mà hình nh là vì nàng v a b t g p s i th i gian đầu đây đang trôi theo gió..

Nh ng lúc nh th , Kim-Chi th ng “cao h ng” ch y vù ra quán hàng t p hoá đ c nh t c a chú Ch t đ u làng, mua cút r u đem v dúi vào tay ch ng đ ch ng kh i không, kh i ng i ngóng tr i ngáp dài ngáp ng n.

Đào-Tá-Hán v n hi n lành ít nói nên khi hoàn t t nh ng công vi c đ ng áng nhà c a hàng ngày anh hay yên l ng ng i trên b ph n g lim kê gi a nhà hút thu c Lào v t, suy nghĩ nh ng gì nào ai hay. Th i gian nhàn h y r t ít, c ch u ái c a v cũng không nhi u, nên l n nào có r u anh cũng ng c nhiên. S ng c nhiên khi n anh tr nên nhanh nh n, anh đ be r u trên tay v , m m c i, r i lui cui th i l a, n ng thêm khúc cá khô, kh khà, ngâm bài ngũ ngôn c thi T -Th i, nh c dĩ nh c l i mãi m t câu “Thu m hoàng hoa t u!”...cho nàng nhìn ch ng bu n c i, âu y m b o:

- B T say ch a mà c ngâm nga mãi m t câu th ? S t c ru t!
- Đâu có say!
- Hay là b T quên h t r i! N u quên thì ph i m sách ra coi l i, văn ôn vũ Luy n mà l !
- Bài th có b n câu, m i câu năm ch , quên sao đ c, mùa thu u ng r u thì m t câu y đ r i!
- B T nghĩ đ r i , th ch ng có ng i mua r u thì l y r u đầu đ U ng vào mà nhìn phong c nh mùa thu và ngâm th nh !

Bao gi Kim-Chi cũng v y, làm đ c vi c gì cho ch ng thì khoái chí, không mu n đ yên, cho ch ng r nh rang th ng th c tr n v n.Chung s ng bao nhiêu năm Đào-Tá-Hán hi u ngay là v đang k công v i mình, song ch c i, không nói gì, làm gì. H n bi t ph i làm gì, nói gì ch ! Nh ng nghĩ ch a ph i lúc!

Nh ta đã rõ, Đào-Tá-Hán cũng gi ng nh h u h t các đ ng mày râu t ng b c qua c a Kh ng sân Trình, có r u th ng có th , nh ng cũng may t khi r i quân ngũ h n ch ngâm th khi có r u ch ch ng làm th nh tr c cho nó an toàn v i c nh vui thú đ n viên.

Xuyên qua cái kính nghi m b n thân g n m i năm xa l c xa l kia...th nh tho ng s c nh

l i, làm sao quên đ c hình nh quan trung quân, nh ng khuôn m t b n bè, b a nh u, và, nh t là hai m i hèo tàn nh n! K t qu là bầy gi h n đã rút t a đ c bài h c vô cùng th m thía, thì ra chuy n làm th , ngoài s c n đ n cái năng khi u, chút ki n th c, cái lòng r t rào mu n b y t , cái tâm t mu n ký thác, cái ý chí mu n ch ng ch i v i th i gian, không gian, v i s hi n h u nh bé c a con ng i...cũng còn th t là nhi u n i khó khăn, tr ng i ch ch ng đ dằng gi.

Đó là h n m i ch làm th tiêu khi n trong lúc trà đ t u h u thôi đ y, ch ch a k t i tham v ng c a v n ch ng có tính cách”Văn dĩ t i đ o” cao xa h n mà h n nào dám nghĩ t i. Tr ng h p này, thi nhân nói riêng và ng i làm văn hóa nói chung, l i càng ph i c n th n, đ n đo, l u ý đ n nhi u đ i m quan tr ng khác nhau và nên luôn luôn tâm ni m câu châm ngôn m i ng i th ng nh c t i nh ng ch a rõ ai là tác gi “... Văn hóa mà nh m thì h i mu n đ i!”

Th m thoát th mà sáu năm đã trôi qua, sáu năm ch a th quên h n ánh đèn ti ng nh c, ch ng bi t ai là k đã thay mình đ n chung v i cô đào l ng M -Ph ng-Linh trong màn L -B hí Điêu-Thuy n, Sáu năm đoàn hát l u l c nh ng đầu đầu...Đào-Tá-Hán đã hy sinh t t c đ đ i l i sáu năm êm m, c a nhà, v n ru ng, v con...nh ng ông tr i sao éo le chi b y! V i sáu năm h ng l a đang n ng b ng nhiên m t vi c h tr ng s y t i không ai l ng tr c đ c,

đó là, Đào-Tá-Hán ng a b nh đ t ng t qua đ i khi n cho Kim-Chi ph i m t mình cáng đáng m i chuy n, cũng may còn có vú nuôi g n g i hôm s m, ch tình c nh này m t mình n àng b v l i thêm đũa con măng s a ,m i năm tu i ch a bi t bu n v i v ành khăn tr ng cu n trên đ u thì th c ch ng bi t s xoay tr tính toán làm sao.

Đào-Tá-Hán m nh y u k nh m t th t b i đ u tiên đ i v i cu c đ i t khi t l p c a Kim-Chi. Th t b i này do tr i cao giáng xu ng nh s ph n an bài nào ai

tránh đ c, nào ai trách ai đ c.Ông bà tiên ch Vũ-Đ m thêm m t l n đau kh , xót th ng... ng ý mong mu n con gái tr v làng x a cho g n g i s m hôm , t i l a t t đèn nh ng Kim-Chi không ch u. B m m i m đ u: “Thôi con !”nàng đã ngh n ngào, n c m t đ m đũa...g c m t vào hai bàn tay...không còn nghe, hi u và nói đ c l i nào

Làm sao Kim-Chi b đi kh i ch n này. Cu c đ i đang êm đ m hi n hòa nh n c ch y trong lòng sông nh , b ng nhiên b c sang m t khúc r , sôi s c, lên thác xu ng gh nh đ y b t tr c, t ng lai m m t...Nàng bi t l m ch , nh ng còn bao k ni m, sáu năm chung s c, vui bu n và nh t là bầy gi n m c a ng i ch ng yêu quý v n n m đó! N u ch ng vì n àng thì Đào-Tá-Hán đ g i ch u đ ng b c chân giang h .

S th c đây là kho ng th i gian đ y khó khăn, th thách c n v t qua. Vào nh ng bu i chi u r nh vi c, đôi lúc n àng th th n c ng i, khi ng c nhìn lên, Kim-Chi v n không th ng r ng, trên m t t th gia tiên kê tr nh tr ng gian nhà gi a kia, nay l i có thêm bài v c a Đào-Tá-Hán, m i g n g i hôm nào mà gi im lìm, ph ng ph t, xa cách sau l h ng v i nh ng c ng chân nhang b i tro m nh t...mong gì còn có ngày g p l i trên đ i.

Ai làm cho đ dang Gi i,

Ma Gi i làm đ dang tôi th này.

V n dĩ là m t ng i c ng r n và t l p, Kim-Chi đã can đ m đ i di n tr c ngh ch c nh, h t s c t n t o nuôi con ăn h c. “Đ y con đèn sách thi p làm ph thân.” Bù l i, nh m t an i Đào-Duy-T xiêng năng h c t p, thông minh đnh ng , h c m t bi t m i, năm m i b n tu i đ c m xin cho vào th giáo ông h ng-c ng Nguy n-Đ c-Khoa, và ch ng bao lâu th y đ n c lòng khen ng i tài h c c a Duy-T . Khen xong ông l i ti c vì là con kếp hát nên v sau không th theo đ ng c nghi p., h c là h c đ m mang ki n th c mà thôi. Th t là đáng ti c cho nhà cho n c!

K đ n đây, quan thái phó Nguy n-H u-Liêu đ i th ng i cho đ m i, chiêu h m n c nh p gi ng r i nhìn Nguy n-Hoàng tâm s :

-Thu tr c ng i trên mình ng a su t ngày rong ru i, chinh chi n không h h n gì nay m i ch a đ y m t kh c đã ê m bên n bên kia, xin i, qu n công b qua cho.

Nguy n-Hoàng kính c n đáp:

-Có chi đâu! Tôi cũng v y, b n mình lên lão c r i, hôm nay đ c nghe quan thái-phó k chuy n thú v vô cùng.

“ B n mình lên lão c r i!” Nguy n-H u-Liêu và Nguy n Hoàng tuy n tu i nh ng hàng ngày b i b s n hào h i v , sâm nhung Cao-Ly ngâm r u trong u ng ngoài thoa nói v y ch cũng còn kh e m nh h n ng i, n u không có cái m c “Đêm năm canh năm v ng i h u “ thì d thua ai.

Quan thái phó ch a ti p t c câu chuy n dang d , ngài cũng không mu n nói thêm v tu i già, cái tu i lúc nào cũng nghĩ t i, cũng ti c nu i dĩ vãng, mà trình b y m t ý ki n cá nhân v m c đích c a s h c hành cũng r t hay, theo ông, “Nguyên s h c ngày x a có cái m c đích chân chính là h c cho hi u đ o lý, bi t ph i trái và luy n t p tâm tính cho thành ng i có ti t tháo và có ph m cách cao quý đ g p th i thì ra giúp n c giúp dân, n u không thì làm ng i ngay chính trong xã h i. Sau đ n đ n vì s sinh ho t đ i, s h c thành ra cái h c chuyên v m t c nghi p, nghĩa là cái h c ch c t l y đ , ra làm quan.” (VNSL.).

Nguy n-H u-Liêu ti p t c, th sinh c p sách bá th y ch mong có ngày đ đ t, đ vinh thân phì gia, đ m t ng i làm quan c h đ c nh và đ th c hi n b ng đ c cái c ao “ Ng a anh đi tr c, vông năng theo sau”.

Kim-Chi cũng nh h ng c ng Nguy n-Đ c-Khoa, cũng nh h u h t bàn dân thiên h ch ng h bi t đ n ý nghĩa cao c c a h c v n, ch theo quan ni m thông th ng, m c đích vi c sôi kinh n u s là đ a v , quy n cao ch c tr ng l m b c nhi u ti n.

M t khác bà cũng bi t thêm là có nhi u ng i công danh l n đ n, thi hoài tr t mãi đ n n i ph i đ i c h tên nh ng mong làm khác đi nh th may ra có đ đ t nh ai. Nên, g n đ n k thi h ng, bà n y ra ý nghĩ, r i c g ng xoay món l đem bi u viên xã tr ng Hoa-Trai tên Lê-Minh-Ph ng nh y c p gi y đ i tên cho con ra Vũ-Duy-T , cha Vũ-Nh -Lâm, m c đích đ ch ng còn ai bi t là con kếp hát, không có quy n tham đ thi c .

L u-Minh-Ph ng tho t nhìn th y Kim-Chi ch c tu i ngoài b n ch c mà nhan s c v n m n mà thì h i t v ng c nhiên, t nghĩ, sao ng i trong qu n h t bao lâu mà h n ch ng hay. H n v a xem đ n t , ch c ch c l i nhìn Kim-Chi g t đ u t v khoan khoái. H i han vài câu bâng qu , “Gái m t con trông mơn con m t.”

Làng Hoa-Trai bao nhiêu xu t đnh c n l y v , trai tân cũng có, gà tr ng nuôi con nh h n l i càng nhi u. Mà sao “cây qu gi a r ng “ này ch a có ai b ng v th t l . Khó khăn chng? Cái đám “li n ông” trong làng r vô tích s , quê mùa c c m ch.H n v n khinh th ng h . “H u duyên thiên lý năng t ng ng ” ch c h n ph i nhào vô xem sao. H n m m c i l y bình tĩnh, xoa hai bàn tay vào nhau và th nh m t trái bong bóng:

-Vi c này ti ng th cũng nhi u khó khăn, ph i kê đ m ch n ch kia, nhi u công lao...

H n l i nhìn Kim-Chi m m c i, Kim-Chi cũng nhìn h n c i. C i qua, c i l i, c i m , c u tài, bi u l . H n bi t s bi u l c a ng i đ i di n ch , nh ng nhi u ph n đ ng đ n vô tình ch a rã xã tr ng c i gì, mu n gì, cho đ n khi L u-Minh-Ph ng nghiêm nét m t nói lên s mong đ i c a mình, “N u ch u đ i tên con ra h L u v i tên b là L u Minh-Ph ng thì h n xin ráng!”

- hay t i sao ph i đ i ra h L u nh ?

Kim-Chi hi u,cao gi ng h i l i và xã tr ng Hoa-Trai cũng không ph i tay v a

-Không đ i thành h L u thì thôi,nói là nói th ch có ai b t bu c ai đâu? Th

hay t i sao tôi cũng ph i c p gi y đ i h đ i tên nh ?

L u Minh Ph ng v a d t l i thì nhìn Kim-Chi khiêu khích, đo l ng, say đ m.Th y v y Kim Chi nghiêm nét m t, nh ng không bi t nói gì. Bà c d n c n gi n vì trong tr ng h p này ch ng th m ng cho h n vài câu tr c khi đ ng d y b v . Ch c h n L u-Minh-Ph ng không hay bà là con m t v tiên ch dù xa nh ng kh n i l i bi t rõ bà đang c n h n m i k t ch !

S đ i đôi khi gi ng nh canh xúc đũa, khi ch a l t bát, nào bi t x p ng a ra sao, t lúc tay c m lá đ n còn đ ng ngoài ng ng c a công, Kim Chi, cũng nh m i ng i dân đen th p c bé mi ng c yên chí, thông th ng n u chuy n khó khăn mè nheo s y ra thì gi i quy t b ng ti n b c là xong và n u v y thì cùng l m bà s bán nhà, bán ru ng đ lo cho con, cái b n ch t c a xã h i An-Nam bao gi nó v n là nh th , không có gì đáng ng c nhiên c . V y mà ai dè s th l i qu o sang m t ngã r khó s khác.

Bà nghĩ v n đ h n táo b o đ t ng t đ a ra ch c ch n không th ch p nh n đ c r i. T ngày ng i ch ng hi n lành yêu quý không còn n a bà đã t ng g p m t vài tr ng h p b qu y nhi u r i, đ đ i phó bà th ng th n c tuy t là xong, nh ng ch a bao gi bà t ng t ng đ n nh chuy n này. Chuy n này có v r c r i khó gi i quy t h n nhi u.

Đã dành m i ng i ph n m t hoàn c nh và ai mà ch ng có s n m t t y v n tr i cho, nh ng riêng bà, cái v n y ch là đ hãnh di n, tr n tr ng, gi g n, “Trinh n b t canh nh phu.” Nh t đ nh là ch ng th đ m chút b o v t quý hóa đó ra đ u t vi c này vi c khác.

Đ phá tan cái b u không khí yên l ng khó ch u y, v i kinh nghi m làm xã tr ng lâu năm, dù th y là có chút gì không n, nh ng gi a ng i l n v i ng i l n, m i l i chót phóng lao đành ph i theo lao cũng nh đang c i c p d gi mà xu ng đ c. L u-Minh-Ph ng bèn nói th ng ra, n a nh d t khoát, n a nh d dành, đ i ý, đ i h Vũ hay h gì cũng đ c, n u ch u l y h n thì h n m i... nh n l .

Đây là l n đ u Kim-Chi đ n văn phòng h i đ ng xã. Có đ i u l là t i sao h n l i dám s sàng v i vàng nh th ! Nh ng ng i làm vi c công b c c a dân đ u nh th sao? Không ph i v y, xin đ ng v đũa c n m. Đó ch là cái t t c a L u

Minh-Ph ng. Cái t t này đáng trách và không đáng trách.

Đáng trách vì h n không bi t phân bi t vi c công và vi c t , đã l ng phí th i gian công v đ m u c u t l i. Đáng trách vì tr c v n đ tình c m v i m t đ i v tr c và hai cô con gái mà h n v n còn t ra thi u kinh nghi m chinh ph c đàn bà, ch ng bi t chi n thu t “tâm th c” vô cùng hi u qu c a c nhân là cái gì

Nh ng m t khác, xét ra cũng không đáng trách, vì đây là cái t t chung c a h u h t quý v đ c r a đông tây kim c . Quý v đ c r a đáng kính nhi u khi x t b t xang bang cũng vì cái t t t i m t này. Còn m t đ i m L u-Minh-Ph ng đ c h ng gi m khinh vì hành đ ng c a h n “đ ng đ n”, th c tâm xây đ ng. V i hai đ a con gái cùng t i tu i c p kê bi t chúng s “v nhà ai” lúc nào, giá m chúng đ ng gi a đ ng đ t gánh v i b b con h n trong c nh gà tr ng nuôi con t m i m y năm nay.

H i y sau khi ma chay cho v , L u Minh-Ph ng an ph n v y tr n kí p nuôi con, h n t nh th , h n nghĩ , cũng không còn thi u th n gì, m i chuy n đ i đã t ng tr i, ch ng còn gì tha thi t, c ao. T c huy n ch thêm ăn năn, c n r t đ i v i vong linh ng i v yêu đ u, ng i g n tr n đ i vui bu n no đói có nhau, ng i cùng nhau t o bao k ni m riêng t , tr n quý luôn ghi kh c trong lòng, nh ng không bao gi có th th l v i ai đ c và s ch ng bao gi quên đ c cho mãi t n cu i đ i...

Có nhi u ng i nghe h n “tuyên b ” l p tr ng quy t tâm v y thì không tin, nh ng h n đ nh ninh đ i u đó ch c nh đ nh đ ng c t và s ch ng bao gi thay đ i. Xong ch ít năm g n đây thì h n l i ng c nhiên khám phá ra m t đ i u là chính h n cũng nghĩ khác. Tình x a còn đó nào có gì thay đ i, và n u b c thêm b c n a thì cũng ch ng có gì đ i thay, C n m t th i gian

chạy t nh đ bi u l tình ng i là b n ph n, là phong t c cao đ p nên gi gìn. Chung th y c c đoạn có ích l i gi chẳng!

“ S gì Thiên Chúa đã ph i h p, loài ng i không đ c phân ly.” (What therefore God has joined together, let no man separate.) (M.10.9) Đó là m t s ki n vô cùng quý hóa Thiên Chúa đã rao gi ng nh th nên con chiên n i n i nh vâng l i tri t đ , v ph ng di n xã h i, nó ngăn c n b t tình tr ng đ v c a gia đình, t o lòng nh n nh c th ng yêu l n nhau, nh ng sao đã xe t k t tóc, đã ph i h p hai thân xác hai tâm h n làm m t, đã đ cho h s ng n ng t a nhau, thì khi lia đ i giá b ng cách nào Thiên Chúa ban phép đ h cùng đ t tay nhau đi v th gi i bên kia m t l t thì v a lãng m n, v a tr n tình tr n nghĩa, đ p đ bao nhiêu.

Tr i xanh b y ra c nh ly tan làm v t v ng , h t h ng, phi n toái cho cu c s ng ng i i l i. Ch nguyên s b v thoi cũng gây ra nhi u ai oán. Chuy n cha ch t tr c con, v tr c ch ng ng i đ i cho là thu n c nh. Nh ng đ i di n th c t bao n i khó khăn, kéo dài cu c s ng l loi t i m n đ i d m y ng i ch u đ ng đ c. “R rá h hao thì c p l i, Vung n i tròn méo úp cho xong.” (Th NPL.) C n ph i có s đ i u ch nh ch . Ông Bành T s ng h n tám trăm năm không l ch m t ng i n s a túi nâng khăn. L u-Minh-Ph ng không tin nh v y.và n u tr i đ h n làm ng i v i kho ng th i gian dài nh Bành-T ch ng bi t h n s ph i tr i qua bao nhiêu l n khóc v .

Nh c giao ngã tho nh Bành-T ,

BB *Bát bách Xuân Thu k kh p huy n.*
□ *Nguy n-Khuy n*

Bây gi kh e m nh đã đành, mai m t m t m chân ch m l y ai n ng t a s m khuya...nên là k nhìn xa trông r ng, h n đang l u tâm ki m m t ng i cho s m t i có nhau, m c đích cho nhà c a đ qu nh qu , m t công đôi vi c, l i cũng mong có m n con trai đ kh i m c c m “b t hi u h u tam vô h u vi đ i.”

Nh ng đ tâm ki m mãi, ki m mãi...mà ch a đ đ n đâu. “nó đ i ta, ta xa nó, nó xa ta ta đ i nó...” m t thì gi cho t i lúc g p Kim-Chi!

L u-Minh-Ph ng l i v a c i c i tr c gi n Kim-Chi v a l p l i câu nói:

-o hay! T i sao tôi l i ph i đ i h đ i tên cho ng i ta nh ?

Kim-Chi im l ng.Cu i cùng ch ng l c ng i thi gan cùng L u-Minh-Ph ng

L l m, c nhìn hàng đ u ngoài b s n v i nh ng bông hoa d m b t đ i rung rinh tr c gió...Kim-Chi bèn b c đ c ngú ng y đ ng đ y ra v làm nh s ch ng bao gi th m tr l i. Và, ch m y hôm sau, v n b c đ c, nh ng Kim-Chi đã tr l i vì cu i cùng th y ngày thi không còn xa, ch ng có ph ng cách nào khác,bà ph i t m th i gi v b n l n ng thu n và đ a ra m t k hoãn binh là m i s xin đ i lúc con đ đ t m i thi hành.

L u-Minh-Ph ng bi t tình th ch ng th k kẻo h n đ c nên cũng ph i b ng lòng. “Lo gì vi c y mà la, ki n trong mi ng chén l i bò đi đâu.” (ND), bèn vê tròn m y s i thu c l o, đ vào n o cái đ i u bát, rút cái đóm n a ch m l a rít m t h i, t o ra tru i âm thanh l c x c nh ng đ c bi t l n này h n nghe , t ng nh đ i u nh c reo vui, chi n th ng. H n ch m ch p rút t hoa-tiên đ ng trong ng quy n, đ chút m c t u đã pha s n vào cái nghi n m c b ng đá Đông-Tri u có kh c hình con kh th t nh , th t ng ng i ch m h m trên b ...Th là sau đó Đào-Duy-T đã tr thành Vũ-Duy-T v i đ y đ gi y t h t ch, bình th n l u ch ng đ i thi nh ai!

6. Khoa thi H ng năm Quý-T (1593) đ i vua Lê-Th -Tông (1573-1599) Vũ-Duy-T đ Á-Nguyên, lúc y ông 21 tu i. Kim Chi đ c tin m ng r , vi c đ u tiên là nh u già đ n kinh đô

đ a thêm cho con ít tí n, g i thêm cho con ít cá khô lúc nào cũng có s n trong cái mo cau cài trên gác b p, thêm vài qu cam sành hái v i ngoài v n, đ n con ph i i i i dùi mài kinh s đ sang năm thi h i r i ch ng bi t làm gì, ch y ra ch y vào nh gà m c đ .

Cu c đ i bà có l đây là giây phút sung s ng nh t, tí c là ch ng th b y t đ c n i lòng m ng r cùng ai, bà nhìn lên ban th gia tiên thành kính, hai tay ch p tr c ng c nh hãnh di n đã làm tròn b n ph n m t ng i v , m t ng i m ...và trong khi bao n i vui đ n đ p kéo đ n làm cho bà quên m t m t đ i u...

Đ i u y xã tr ng L u Minh Ph ng không quên. Ôi làm sao quên đ c! Cái

“Nh t th n th ” tuy t v i t t ng bao lâu, s p s a ch ng còn là hình nh m o n a.Sau nh ng gi phút gi i quy t v i c làng v i c xã m t nh c, n m trong căn bu ng v ng v , chi u chi u l đ đ ng nhìn con th ch sùng bò trên kèo nhà, L u-Minh-Ph ng v n luôn hy v ng, c c m ...H n kiên nh n đ i ch t ng ngày t ng tháng và hôm nay, th t là quan tr ng, ph i g p, hai m t m t nh i, xem “ng i ta” đ tính tí n hành ra sao. Ông v i t m t cái trát sai th ng m đ em đi, đ i ý báo cho Kim-Chi ph i t i nghe b n ch c đ y v i c.

Đ i di n L u-Minh-Ph ng, hôm nay bà m c qu n áo đ p đ h n tr c v i áo t thân m u v đ , th t bao xanh, y m đ , khăn m qu đen...trang s c nói lên s yêu đ i mà lòng đ thì nh v a b gi i m t gáo n c l nh , ch ng còn gì h ng thú, nh v a t nh sau gi c m tuy t đ p, bà Kim-Chi v a c i c u tài v a đ ngh , thay vì l y nhau thì xin tr thành thông gia v i nhau đó cũng là cách k t tình k t nghĩa t t đ p lâu b n v y.

L u-Minh-Ph ng không đ ng ý, ch nói v n t t “Đâu có đ c, chuy n nào ra chuy n y.” Bà Kim-Chi l i nói đùa, Ch ng dám tham lam “Hoa th m đánh c c m .” Nhà gái cho cô nào chúng tôi hoan h xin cô y. Th nghĩ mà coi, con gái xã tr ng mà l y đ c ng i khoa b ng nh Đào-Duy-T bây gi ch ng là m t vinh h nh, t t đ p sao? Minh là cha m hy sinh m t chút cho con cái không đ c sao!

L u Minh-Ph ng không đ ng ý, ch nói v n t t “Đâu có đ c, chuy n nào ra chuy n y.” Ch hi u có ph i vì Đào Duy-T đ đ t mà g p L u Minh-Ph ng l n này Kim-Chi bình tĩnh, ngang ng a, “bên tám l ng bên n a cân” ch không ch u lép v , khúm núm nh ng i dân c m đ n g c a công quy n b a tr c. Bà trình b y sang khía c nh phong hóa, nh là m m t ng i đ đ t mà b đ l y ch ng thì t cách còn gì, làng xóm trông vào s đàm tí u ra sao V...V...

L u-Minh-Ph ng cũng không đ ng ý, đ p bàn, b c b i t c gi n ch ng thèm nghe. M t ng i nh h n mà ch u ngoan ngoãn ng i cho đàn bà thuy t ph c ? Mi ng ăn s p t i mi ng r i, Làm sao đ r t đ c. M t m c h n khăng khăng k t t i Kim-Chi b i tín. Không gi ng nh sau này, ch tín đ i v i c nam l n n là vô cùng quan tr ng trong xã h i Á-Đông thu b y gi . Cũng vì quan tr ng nên L u-Minh-Ph ng cho Kim-Chi v suy nghĩ ba ngày r i tr l i tr l i đ t khoát.

Ba ngày sau cũng ch ng có gì thay đ i. K t thúc bu i h i đàm là L u Minh-Ph ng l nh nh t đ u i Kim-Chi kh i công đ ng. Bu n bã, th t v ng, l ng l . Kim-Chi nhìn h n ái ng i, c m nón đi ra l i th i, cũng bi t l i ph n mình vì nh v y hi n nhiên ph m vào m t trong ngũ th ng: Nhân, nghĩa, l , trí, tín. Nh ng nàng l i t bi n b ch ch ng có gi i pháp nào khác r i m ng th m, nghĩ b ng:

Thôi v y cũng xong!

“Thôi v y cũng xong!” Th c s đ u “Cũng xong” m t cách đ n đ nh th ! Ái tình ch ng ph i là chuy n đùa gi n, coi nh , l a l c. Đ i u này ch ng t Kim Chi không có b n lãnh trong tình tr ng.(Cũng t i,Kim Chi làm gì đ có b n lãnh.), ch a nhìn rõ ta và đ ch, ch a th u đ o t m quan tr ng c a v n đ .

Kim-Chi b ̣ đ u i v , L u-Minh-Ph ̣ ̣ ng nhìn theo bàng hoàng, đ u i ng ̣ ̣ i ta v ̣ nh ̣ ng l ̣ i không ng ̣ n ̣ àng đã ra v ̣ th ̣ t! Ch ̣ l ̣ câu chuy ̣ n k ̣ t thúc đ ̣ n đ ̣ v ̣ y sao! Không c ̣ n nghĩ ng ̣ i lâu, lòng căm h ̣ n b ̣ ng lên, h ̣ n đang nh ̣ đ ̣ n quan-huy ̣ n huy ̣ n Ng ̣ c S ̣ n, m ̣ t ng ̣ ̣ i thân c ̣ n, h ̣ n t ̣ ng g ̣ c ̣ a nhi ̣ u b ̣ n, bèn th ̣ o lá đ ̣ n ki ̣ n Kim-Chi sai l ̣ i, nh ̣ ng t ̣ ng nh ̣ k ̣ quy ̣ n cao ch ̣ c tr ̣ ng l ̣ y th ̣ l ̣ c đ ̣ a n ̣ t b ̣ t ép n ̣ àng ph ̣ i ch ̣ p thu ̣ n đ ̣ t i hôn nhân, cũng nh ̣ giúp che đ ̣ y vi ̣ c gi ̣ m ̣ o vi ̣ c gi ̣ y t ̣ h ̣ t ch th ̣ th ̣ i, nh ̣ ng vi ̣ c nh ̣ th ̣ gi ̣ a h ̣ n và huy ̣ n quan có xa l ̣ gì, tình nghĩa c ̣ a tr ̣ c c ̣ ng sau v ̣ n đ ̣ u đ ̣ n h ̣ u h ̣ d ̣ làng xã nào bì k ̣ p...

V ̣ y mà, dè d ̣ u, ch ̣ vì quan huy ̣ n thu ̣ c lo ̣ i ng ̣ ̣ i m ̣ c áo the phía tr ̣ c ng ̣ n h ̣ n phía sau, s ̣ quá, bèn đ ̣ a h ̣ s ̣ b ̣ m lên quan hi ̣ n sát. Th ̣ là gi ̣ y t ̣ hành chánh, nào kh ̣ n m ̣ t, đ ̣ u tra, thu th ̣ p tài li ̣ u, t ̣ lên t ̣ xu ̣ ng, âm th ̣ m l ̣ ng l ̣ cho t ̣ i ngày s ̣ vi ̣ c đ ̣ b ̣ tùm lum.

Đào Duy-T ̣ n m t ̣ i kinh đô m ̣ i lo đèn sách không bi ̣ t nh ̣ ng chuy ̣ n đã và đang s ̣ y ra ̣ nhà. Năm nay, v ̣ a r ̣ i, ông vào thi h ̣ i văn hay quán tr ̣ ng, nh ̣ ng có m ̣ t bài ngh ̣ lu ̣ n bàn v ̣ s ̣ c ̣ i cách chính tr ̣ h ̣ i trái ý chúa Tr ̣ nh làm cho quan ch ̣ kh ̣ o đang phân vân không bi ̣ t l ̣ y đ ̣ ti ̣ n sĩ hay gi ̣ng xu ̣ ng phó b ̣ ng thì b ̣ ng ti ̣ p đ ̣ c v ̣ n th ̣ c ̣ a b ̣ L ̣ t ̣ sang đ ̣ y ph ̣ i xóa ngay tên Vũ-Duy-T ̣ không đ ̣ c ti ̣ p t ̣ c thi c ̣ , cách tu ̣ t Á-Nguyên và l ̣ t mũ áo!

Tin xét đánh ̣ y v ̣ đ ̣ n làng Hoa-Trai, bà Kim-Chi u ̣ t h ̣ n c ̣ t c ̣ t ̣ . Còn Duy-T ̣ b ̣ l ̣ t mũ áo, l ̣ i nghe m ̣ ch ̣ t thì cũng nh ̣ b ̣ m ̣ t ti ̣ ng sét thỉnh linh b ̣ xu ̣ ng đ ̣ u nh ̣ tr ̣ i gi ̣ng li ̣ n đau bu ̣ n thành b ̣ nh th ̣ p t ̣ nh ̣ t sinh, hi ̣ n n ̣ m mê man ̣ nhà tr ̣ không v ̣ làng đ ̣ c.

Đoan Qu ̣ n Công Nguy ̣ n-Hoàng nghe h ̣ t tình c ̣ nh c ̣ a Đào-Duy-T ̣ thì không b ̣ y t ̣ ý ki ̣ n gì. U ̣ o ̣ i đ ̣ ng đ ̣ y sau khi c ̣ n chén n ̣ c còn đ ̣ r ̣ i ch ̣ p tay bái bi ̣ t quan thái phó, lên ki ̣ u ra v ̣ . B ̣ u không khí v ̣ n yên tĩnh, nh ̣ ng t ̣ nhiên có v ̣ n ̣ ng n ̣ thêm, nh ̣ ng hình ̣ nh, tình ti ̣ t hình nh ̣ v ̣ n còn l ̣ ng v ̣ ng ch ̣ a tan bi ̣ n h ̣ t. Nguy ̣ n-H ̣ u-Liêu k ̣ chuy ̣ n cho ng ̣ ̣ i khác nghe mà cũng còn bàng hoàng. Ph ̣ i ch ̣ng vì câu chuy ̣ n không có h ̣ u, S ̣ k ̣ t thúc tan nát c ̣ a cu ̣ c đ ̣ i nh ̣ ng ng ̣ ̣ i l ̣ ng thi ̣ n đã gây bu ̣ n bã làm m ̣ i lòng t ̣ t c ̣ m ̣ i ng ̣ ̣ i.

Quan thái-phó c ̣ gi ̣ khách l ̣ i u ̣ ng r ̣ u cho khuây kh ̣ a, người ngoài, cho tan b ̣ t b ̣ u không khí u bu ̣ n gi ̣ a m ̣ y gian nhà r ̣ ng thênh thang, v ̣ i bi ̣ t bao nhiêu hoành phi câu đ ̣ i l ̣ i l ̣ i vàng ng ̣ c, nh ̣ ng Nguy ̣ n-Hoàng đã t ̣ ch ̣ i. Ông là ng ̣ ̣ i khôn ngoan, bi ̣ t n ̣ m b ̣ t th ̣ i c ̣ , ít khi đ ̣ l ̣ đ ̣ p may. Ông đang n ̣ y ra ý đ ̣ nh s ̣ ph ̣ i làm m ̣ t cái gì, ch ̣ th ̣ mà B ̣ o-Đ ̣ i, v ̣ vua cu ̣ i cùng Nguy ̣ n tri ̣ u đã vi ̣ t trong cu ̣ n sách “Con R ̣ ng Vi ̣ t-Nam” đã nh ̣ n xét “Nguy ̣ n-Hoàng r ̣ t thông minh và có tài thao l ̣ c.”

Nguy ̣ n-Hoàng và Công chúa B ̣ o-Ng ̣ c là hai ch ̣ em ru ̣ t, đ ̣ u là con cùng cha cùng m ̣ c ̣ a H ̣ u V ̣ Đ ̣ i n Ti ̣ n t ̣ ng quân Nguy ̣ n-Kim thu ̣ tr ̣ c. Ch ̣ ng may Nguy ̣ n-Kim b ̣ m ̣ t hàng t ̣ ng c ̣ a h ̣ M ̣ c đ ̣ u đ ̣ c nên binh quy ̣ n đã r ̣ i vào tay chàng r ̣ là t ̣ ng tài Tr ̣ nh-Ki ̣ m, không k ̣ p chuy ̣ n cho các con trai là Nguy ̣ n U ̣ ng, Nguy ̣ n-Hoàng và chính vì cái u ̣ n khúc âm th ̣ m ̣ y mà Nguy ̣ n-U ̣ ng v ̣ sau b ̣ ám h ̣ i còn Nguy ̣ n-Hoàng m ̣ i ph ̣ i đ ̣ phòng, l ̣ i càng ph ̣ i đ ̣ phòng, li ̣ u đ ̣ ng cao ch ̣ y xa bay...

T ̣ ngày đ ̣ c Tr ̣ nh Ki ̣ m cho vào tr ̣ n đ ̣ t Thu ̣ n-Hóa, cùng đoàn tùy tùng ít ̣ i, năm 1558 đ ̣ b ̣ lên bãi cát c ̣ a sông Ái-T ̣ , n ̣ ng cháy da cháy th ̣ t...B ̣ y gi ̣ có ba ng ̣ ̣ i đi theo Nguy ̣ n Hoàng là: ông c ̣ u Nguy ̣ n-n- K ̣ , ông T ̣ ng-Ph ̣ c-Tr ̣ và ông M ̣ c-C ̣ nh-Hu ̣ ng, ông Hu ̣ ng có mang theo ba b ̣ : M ̣ t b ̣ áo, m ̣ t b ̣ g ̣ o, m ̣ t b ̣ con t ̣ c là h ̣ t gi ̣ ng, đ ̣ gieo kh ̣ p mi ̣ n Nam, sinh sôi n ̣ y n ̣ sau này. T ̣ m th ̣ i, trong khi ch ̣ đ ̣ i, th ̣ t là v ̣ t v ̣ c ̣ c kh ̣ , đoàn ng ̣ ̣ i ph ̣ i hái l ̣ m hoa trái rau đ ̣ a đ ̣ c đ ̣ ng đ ̣ nh ̣ t, ph ̣ i câu cá n ̣ i ng ̣ ch ngu ̣ n núi Tr ̣ ng s ̣ n, ph ̣ i b ̣ t nh ̣ ng m ̣ t măng giang đem v ̣ n ̣ u canh kho cá mà ăn:

Măng giang n u cá ng ch ngu n

T i đây ta ph i bán bu n mua vui.

D n d n đi t i Cát-Dinh (Qu ng-Bình) và Trà-Bát (Qu ng-Tr) thì g p dân làng g c M ng L c đ nh c n i này t th i Huy n-Trân Công-Chúa (1306) đem dâng b y vò nác trong xanh nh m t mèo, chúa r t c m đ ng, Nguy n-K bàn r ng:”Th là lòng tr i báo cho bi t, đây là đi m t ng công m ra n c sau này vì n c v a có nghĩa là n c u ng l i có nghĩa là đ t n c n a, Nguy n-Hoàng đã hoan h ch p nh n.” (Theo h c gi H ng-Giang Thái-Văn-Ki m trong Vi t-Nam Tinh-Hoa).

T đó Nguy n-Hoàng đã m mang b cỡi xu ng ph ng Nam. “Hoành S n nh t đái v n đ i dung thân.” Công lao y th t x ng đáng dân tộc ghi nh đ i đ i, nh ng đó là câu chuy n còn kéo dài t i nhi u th h con cháu v sau.

Ngay khi t ch i b a r u m i, cáo bi t quan thái-phó Nguy n-H u-Liêu, tin t ng Đào-Duy-T là k tài trí kinh bang t th , quan tr ng h n n a còn ch c ch n h n đang mang n ng m t m i cảm thù trong lòng, có th nh c y sau này, ông đã âm th m vi hành tìm t i nhà tr đ a chút t nh tài đ Đào-Duy-T u ng thu c, trang tr i phí t n ăn cho ch tr và ng ý m i vào Nam giúp mình.

M t hôm Duy-T đã kh i b nh, cũng là th i gian s a so n tr l i Thu n-Hóa, Nguy n-Hoàng t i nhà tr g p Duy-T l n n a. Nhân th y trên vách có treo b c tranh, v ba anh em k t nghĩa, L u Bi, Tr ng-Phi, Quan-Vũ d m m a giải tuy t vào Long-Trung v i quân s Gia-Cát-L ng, hai ng i bèn ng kh u v nh m t bài th liên ngâm b y t chí mình. Nguy n-Hoàng đ c tr c:

Vó ng a s n non đá ch p chùng

C u h n n i b t bao công.

Duy-T n i theo:

Đem câu phò Hán ra dò ý

L y nghĩa Tôn L u đ m lòng.

Nguy n-Hoàng l i ti p:

Lãnh th đoán chia ba x s

Biên thù v ch sãn m t dòng sông.

Duy-T k t lu n:

Ví chẳng không có i Nguyên-Tr c

Thi b t đầu mà đón Ng a-Long.

Qua bài th , ch khách hi u nhau r t là t ng đ c, nh ng Nguy n-Hoàng không dám đem Đào-Duy-T theo mình ngay, e ti t l c m u, bè ân c n d n dò:

“Lão phu v tr c, xin đ p s n đàn bá t ng, ch đ i tiên sinh. Năm nay lão phu h n b y ch c r i, đ u có th t l c cũng di ngôn cho con cháu là ph i đón tiên sinh v đ y b o.”

Duy-T bá t nh n l i, Nguy n-Hoàng yên tâm giã bi t.

Sau khi th tang m ba năm, Đào-Duy-T còn l u luy n nán l i quê cũ vài năm, bán h t nhà c a ru ng n ng làng Hoa-Trai huy n Ng c-S n ph Tỉnh-Gia, Thanh-Hóa. Ông cũng không quên đem ng i vú nuôi c a m mình v làng Ng c-Lâm huy n L c-An đ ng t nh, g i g m ông bà ng ai r i rong ru i lên đ ng vô Nam l p chí giúp chúa Nguy n ch ng h Tr nh tr m i thù b t c ng đái thiên: M ch t, gia đình nhà c a tan nát, công danh k th ...

Dù là có h n c v i Nguy n-Hoàng t tr c, là k sĩ, ông còn ng n ng ch a mu n đ n g c a, t gi i thi u mình, thì l i nghe tin lúc đó chúa Nguy n-Hoàng đang b n đi kinh lý n i xa.

Nhân c h i, m i i cũng thích có chút th i gian thông th tìm hi u s qua nhân tình th thái, lòng dân ra sao, quan l i th nào, chính tr , binh mã m nh y u đ n đầu bèn xách túi hành trang nh h u lên đ ng, ngao du s n th y m t chuy n, t i đầu là nhà, ng đầu là gi ng, tùy c đ i phó nh con thuy n không mái, lênh đênh vô đ nh.

Đào-Duy-T c lang thang nh th , đ t chân kh p trà đình t u quán, t thành th t i thôn quê, quan sát n p sinh ho t m i t ng l p quan quân sĩ th , g p g đ h ng sang hèn, ghi nh n nh ng thái đ , m c c trung th c c a ng i dân, đ n lúc ti n l ng đã h t, không ai n ng t a n i đ t l quê ng i mà l thay, v n gi đ c v bình th n, ung dung t t i nh th m i chuy n bình th ng, ch có gì thay đ i.

Ngày x a, trong nh ng pho truy n ki m hi p, khi m t môn sinh tài ngh luy n t p đã cao c ng, đ n lúc đó s ph m i quy t đ nh cho xu ng núi hành hi p, ôi bao nhiêu là b n r n, bao nhiêu k v ng, l i đ n dò, ký thác chân tình nh ng tuy t nhiên hai th y trò đ n gi chia tay v n không đ đ ng m t l i v chuy n làm sao đ m u sinh, đ nh t và cũng l m t đ i u là v n đ quan tr ng thi t th c y nh ch ng nh m nhò gì, tác gi không đ c p t i, đ c gi cũng không th y th c m c.

Trên b c đ ng tr gian di t b o, ch ng bi t làm cách nào mà tráng sĩ v n ăn , r u chè, giao du bè b n nh m t đ i ca phong l u hào phóng.

Th c t ra sao th t là mù m vô lý, h ph i có l i t c đ s ng ch ! Không k các h o hán làm vi c b o tiêu, không k nh ng nhóm th o kh u t t p n i đèo heo gió hú bóc lột l khách ngang qua...còn các v danh tr n giang h , các v

“ gi a đ ng đ u th y b t bình mà tha.” Th ng ch ng nghe nói ho t đ ng ngh nghi p gi c . L nào h l i khác đám ng i tr n m t th t t i đ lúc đói khát ch c n l y nón h ng n c m a u ng thay c m là xong!

Có th ngu n tài tr cho h là do các phú gia đài th , nh ng ngu n tài tr này không th ng xuyên đ u đ n, chúng ta cũng không dám nghĩ là m i l n trong lúc c u kh n phò nguy, l y c a c i ng i gi u chia cho k nghèo h đã nhân c h i, kh u b t m t ph n đ gi t l ng làm ph ng ti n chi dung cho b n thân.

Nh ng thôi, dù sao thì Đào-Duy-T cũng đầu ph i k chuyên c m ki m c u kh n phò nguy, ông không ph i nhân v t mô t trong ti u thuy t, nên ti n b c bán nhà bán c a mang theo ăn sài mãi thì cũng t i ngày c n là chuy n dĩ nhiên và cu i cùng, sau khi qu n lý t u đ i m búng bàn toán lách cách m t h i nghe r t vui tai thì k t qu là trong túi Đào-Duy-T ch còn vài đ ng ti n k m không đ chi dùng vào vi c gì.

Ông bèn xách túi hành trang b c ra..đi lang thang t nghĩ, có l , h n phen này ph i v g p chúa Nguy n thôi! Nghĩ r i thì làm li n, t ng chuy n cũng đ , nh ng th t là ng c nhiên, đi mãi, h i thăm hoài mà v n m t mù nh bóng chim tắm cá, khát n c, chân tay m i r i, c g ng mà v n t c v n ch m h n l i, khi l t t i đ u làng Tùng-Châu t nh Bình-Đ nh g n đó, tr i đã v chi u, nhìn th y xa xa bên l đ ng s ng s ng m t cái c ng cao l p ngói cong uy nghi m u s c nh mái tam quan đình chùa, t i g n, ng c m t nhìn lên rành rành ba đ i t “Chúc Gia Trang.” S n son thi p vàng ng o ngh !

Ghé m t nhìn vào bên trong, nào hòn non b , sân g ch, cây c nh hoa c xanh t t nh ch n b ng lai..m i ch nhìn thôi mà Đào-Duy-T đã c m th y khoan khoái, b t m t nh c...và đang l m nh th thì nghe ti ng quát l n:

-Anh kia! K gian hay ng i l ng thi n? Nhom ngó gì th ? Mu n gì?

R i thì tr l i, phân tr n, gi i thích...h i qua đ p l i, khi ông già gi c ng bi t là k l đ đ ng bèn đ t Đào-Duy-T vào ra m t trang ch , xin đ c t m th i tá túc ít lâu. Trong khi đi theo ng i gi c ng, Đào-Duy-T đ o m t m t vòng, đ t cát dinh th san sát, t ng xây chia

khu ngăn n p, l i đi quanh co, nhà c a nh bát úp, nghĩ b ng, ch c con cháu cũng ph i đồng l m, hy v ng đ c giao cho m t chân kèm tr thì th t là t t!

Phú h Chúc-Tr nh-Long ng i trên x p cao b v , ph ng phi, nhàn nhã...ông đang phe ph y chi c qu t gi y, nhìn k l đ đ ng th ng tình, bèn ch m ch p g i qu n gia c t đ t cho m t chân chần trâu. Lúc đó tr i đã nhá nhem t i, th i gian gà đã lên chu ng. Đào-Duy-T h i th t v ng, nh ng còn đi đâu n a bây gi đành ng thu n, t an i, nh t c l ng ti n âu đó cũng là đi u hay, cũng là nấu mình, bi t thêm đi u gì càng nhi u càng t t.

Chần trâu tuy cũng là lao đ ng nh ng “Ai b o chần trâu là kh ?” (Qu c văn Giáo Khoa Th), chần trâu t ng đ i ch ng khó nh c gì so v i b a c i, gánh n c...n u không mu n nói là nó có v ph h p v i dáng v th sinh dài l ng t n v i. V y là t t dz i! Ân xin đâu th đòi xôi g c! Phú h Chúc-Tr nh-Long nào bi t gì v ki n th c c a k l đ đ ng mà đ t vào v trí gia s .

Nh ng lúc m y con trâu hi n lành thong th g m c trên gò đ t cao, Duy-T r nh rang t a mình vào g c c th , gió th i hiu hiu, nghe ti ng sáo đi u t trên tr i v ng xu ng, suy t , r i th m cảm n phú ông, b ng lòng v i nhi m v đ c giao phó. Nh ng làm vi c ch ng bao lâu, con trai Chúc-Tr nh Long là Chúc-H u-Minh m Tùng-Châu Thi Xã, th y Đào-Duy-T đáng ng i nho nhã, ch ng ch c m i xin v i cha đ l y ông làm th đ ng, gi nhi m v mài m c, pha trà,sai v t h u h các v v n thi sĩ trong thi đàn.Do đó khi làm công vi c m i ông l i có c h i th nh tho ng đ c xem ho c đ c nghe các v ngâm v nh, bàn lu n v n ch ng cũng khuấy kh a, hào h ng, vui vui và ch ng nói thì ai cũng rõ là nh nhàng, thích thú vô cùng.

M t hôm v a đ ng bút gi a án th s a so n cho bu i h i h p th ng l c a thi đàn thì ông nghe đ c t hai v t i s m đang đàm tho i chung quanh bài th làm dang d . Th c s ch ng bi t hai v nói gì, bài th đ tài là gì, và ông nghe đ c nh ng gì, ch th y ngay sau đó Đào-Duy-T m m c i kín đáo r i l phép lui gót ra ngoài. C ch dù th n tr ng khiêm t n nh nhàng đ n đâu mà có ng i trông th y, ng i này th y l l , cũng l ch s kín đáo đ b ng r i l a c h i kéo ông ra ch v ng nói chuy n...và lúc đó m i h t s c ng c nhiên vì rõ rang nh ng đi u hi u bi t c a Duy-T đáng b c th y v y mà ch hi u sao h n l i ch u nh n nh c làm th đ ng bao lâu nay!

V sau đ c nghe k l i, nhi u ng i khác không tin, bán tín bán nghi, bàn tán thì th m, cu i cùng bèn th l i nh Đào-Duy-T “gà” giùm và nh s ch v c a h n mà t o đ c nh ng bài th r t hay! Có ng i c n th n đ a Duy-T soát l i “Tác ph m” c a mình v a làm xong và nh đó s a đ c nh ng l i l m v niêm lu t s s ra đó mà nh k b che m t nhìn không th y! Ch ng bao lâu s vi c này đ n tai quan khám-lý Tr n Đ c-Hòa...

Đ c-Hòa h i chuy n t ng i con trai cũng có chân trong thi xã:

-Ta nghe phú h Chúc-Tr nh-Long có k gia nhân tên Đào-Duy-T , ch ng hay ng i y nh th nào?

Ng i con th c lòng ph c tài nên ca t ng h t l i, nào là tinh thông binh pháp c kim, nào là nh có m t h th ng tri t lý, lý lu n riêng bi t làm m c th c, làm kim ch nam luôn luôn gi i thích , bênh v c. Mu n đem ra áp đ ng, th c hành nh ng hi n gi thì v n nh n n i ch th i...

Tr n-Đ c-Hòa im l ng l ng tai nghe, ng m nghĩ m t lát r i h i, câu h i n a nh bàn b c, n a nh thăm dò xem ý ki n c a ng i con th nào:

-N u qu th c Đào-Duy-T đ c nh v y thì lo gì chuy n t ng lai, con nghĩ ph i không?

Ng i con đ ng khoanh tay ng m nghĩ m t lát, ch ng dám nói th ng ph i ho c không, m c dù h n, v i t cách là con tr ng, v n th ng đ c tham d vào vi c gi i quy t nhi u v n đ trong gia đình, bèn tr l i b ng m t câu vô th ng vô ph t nh ng cũng không đ n n i l c đ :

-Th a cha, Đào-Duy-T không nh ng th phú r t trác tuy t mà còn có v rành v âm nh c

n a!

-Rành v âm nh c? Th ch ng hay Đào-Duy-T th ng s đ ng lo i nh c c nào? Có bi t kh y đàn nh Bá-Nha chng?

Tr n-Đ c-Hòa h i ng c nhiên, nhanh nh u đ t câu h i và có v thích thú, ch là vì ông cũng thu c nòi tình, chu ng đàn phách ca ngâm, trong dinh lúc nào cũng nuôi s n b n thi u n tr đ p cùng m y nh c công đ dùng vào vi c múa hát khi t h p b n bè u ng r u. Ng i con bèn th a:

-Th a cha con không rõ.

-Có th y ch bi t th i sáo, tr chn trâu th ng a th i sáo!

Câu ph ng đoán này, n u Đào-Duy-T nghe đ c ch ng bi t s nghĩ sao và th c s nó ch ng t Tr n-Đ c-Hòa ch a hi u gi nhi u, còn ng i con trai thì tuy bi t v trí c a mình đang h u chuy n ph thân nh ng cũng l a l i đ p r ng:

-Th a cha con xin th a l i, Duy-T nói v âm lu t, ca vũ r t rành còn v k thu t s đ ng nh c c t o âm thanh thì con cũng ch a đ c th ng th c h n bi u di n nên ch ng bi t ra sao.

Tr n-Đ c-Hòa n i tính tò mò, bèn b o gia nhân s a s n xe ng a đ n ch i Chúc-Tr nh-Long gia trang, m c đích tìm ông lên nói chuy n, khi n cho toàn th m i ng i trong gia trang vui m ng v i vàng l t đ t m c qu n áo m i, hãnh di n quét đ n trong ngoài s ch s ,s a s n ly tách trà r u đ i ch vì có m y khi mà đ c r ng đ n nhà tôm!

Khi giáp m t Đào Duy-T , th y v nho nhã, ch ng ch c, h i đầu đ p đ y, l phép, rành m ch, g y g n, ông đ tâm nh t đ n m y đ i u h n phát bi u v Kh ng-T :

“Chúng ta ph i suy nghĩ, rút kinh nghi m, t i sao Kh ng-Kh u làm t ng qu c n c L , ngoài ch không ai dám nói thách, trai gái đi trên đ ng theo hai l i khác nhau, c a r i ch ng ai dám nh t nh ng ch đ c ba tháng thì vua n c L không dung.”

“Chúng ta cũng ph i tìm nguyên nhân, h c h i t i sao T -C nh-Công, L -Chiêu-Công r i Ngô, S , Tào, T ng...c th y m i b n n c đ u không tr ng đ ng Kh ng-T , m c dù hàng v n câu nói ng n g n c a ông đ l i cho đ i tr thành danh ngôn và ông đ c tôn lên hàng V n Th s bi u, n i n i v sau ch nào cũng th y l p mi u th ...”

Cu i cùng, Tr n Đ c-Hòa ch u là b c tài cao h c r ng, hi m th y trong xã h i lúc b y gi bèn m i v nhà đ y h c r i g con gái cho.

à nhà Đ c-Hòa, ngoài nh ng gi đ y h c ông v n ti p t c kín đáo nh n nha nghe ngóng, không t ý n n nóng v i vàng. Cu c s ng đã tho i mái h n tr c, song, tho i mái hay nh c nh n đ i v i ông cũng ch ng quan tr ng. Đào-Duy-T tin là ông đang đi đ ng con đ ng đ n t i m c tiêu. Nh ng có th vì m i thành l p gia đình nên vi c “trình di n” Chúa Nguy n s l i ph i trì tr thêm m t th i gian. Ông th ng dùng th i gian nhn r i, ra v n sau cu c đ t tr ng rau nh m tiêu khi n cho khuây kh a, gi t thì gi . Đào-Duy-T mu n tránh không luôn luôn quanh qu n bên ng i v tr , ch ng ph i là m c c m mà ch mu n t ra nghiêm ch nh vì dù đã là v ch ng r i, song gia nhân lúc nào cũng túc tr c h u h quanh mình, l i n a, v n còn lũ em nàng, đám h c trò mà ông h t lòng yêu m n, tình anh em thân m t cũng hay, ông là con m t trong gia đình t x a ch a bi t đ n.

Nh ng trong đêm khuya thanh v ng, ông v n là ng i ch ng tha thi t m n n ng, t n m n đ ý chăm sóc cho v nh ng chuy n dù th t nh , nó nói lên đ c cái tình say đ m, tr trung, th ng yêu t ng kính. Đào-Duy-T th ng tâm s nh ng lúc ch có riêng hai ng i, giá v

ch ng đ c chung s ng trong ngôi nhà cũ c a cha m làng Hoa-Trai ngoài Thanh-Hóa thì tho i mái, hoàn h o bi t là ch ng nào!

V ông, ti u th Ng c-H t ra r t thông minh t nh , r t hi u ý ch ng và luôn luôn ngoài m t cũng nói là ch c ao nh th ! Nh ng l y nhau còn quá m i m , ch a có công danh s nghi p gì, nên nh ng lúc nh v y nằng th ng lái câu chuy n sang h ng khác, nằng th th :

- Đ n đ n nh m i ng i r i mình cũng ti n t i cu c s ng t do t l p thôi, thi p tin là v i tài năng c a phu quân thì m i c m nh th , tr c sau cũng s thành s th c và bi t đâu ch ng có ngày chúng ta s cùng nhau v chào ông bà ngo i, đ t thêm đ a cháu bé...à mà ch ng hay mai m t phu quân mu n con trai hay con gái?

- Ta mu n c con trai, con gái mà mu n th t nhi u!
- Sao phu quân tham lam th ! Mà th t nhi u đ làm gì c ch ?
- Đ ch ng t ta là ng i yêu v th t nhi u!
- Cái gì cũng th t nhi u, thi p làm sao chi u cho n i!

Ng c-H m c c , thân th nóng ran, nh l i “th t nhi u”. Ng n đèn d u leo lét, căn phòng m cúng ch có hai v ch ng mà nằng cũng c m th y ng ng chin c ng i, xa xa ti ng tr ng c m canh v ng l i...Duy-T đ t nh tay vào vai Ng c-H xoa d u:

- Con gái thì đ ng i nghe bà ngo i k chuy n c tích, còn con trai đ i ông ngo i xong vi c quan, chi u v đ t đi bách b ngoài đ ng, r i ghé quán n c chè t i đ u làng, ông mua cho cháu xu k o b t “cho cháu nó m ng!”

Ng c-h v a nghe v a l y l i bình tĩnh, m m àng v i nh ng hình nh h nh phúc Duy-T đ đang v ra nên nững n u đ u v i ch ng:

- Th ông ngo i, bà ngo i, cháu trai, cháu gái ai n y đ u có vi c, v y còn v ch ng mình làm gì?
- Thì v ch ng mình lúc đó l i c trong phòng nh th này thôi!

Hai ng i cùng c i khe kh . Phòng the yên l ng nh t , nh ng ch a ai ng , hình nh m i ng i đang theo đ u i nh ng ý t ng riêng. Đào-Duy-T ch t nghĩ, th y hoàn c nh mình có đ m t a t a nh b ng nhân Nguy n-Phi-Khanh đ i nhà M c, lúc hàn vi có tên cũ là Nguy n-ng-Long, n i ti ng văn hay ch t t, t H i-D ng di c sang Hà-Đông, đ c quan t đ Tr n-Nguyên-Đán (1320 – 1390) m n tài m i v làm gia s . Nh ng cũng có đ m khác, khác ch ng là Phi-Khanh m i chân t chân ráo, ch ng bi t th y trò d y b o nhau làm sao mà ch ít lâu sau:

*Duyên thiên ch a th y nhô đ u d c,
Ph n l i u sao đầ n y nét ngang.*

Ti s quá ph i b ch n, may nh quan cho lính phóng ng a đ u i theo b t l i r i thay vì chém đ u, ngài đã th ng tình tác h p cho thành v ch ng...còn Duy-T thì... không! Yên l ng lúc lâu ông h i v có bi t chuy n này ch a? Ng c H g t đ u tr l i bi t và thêm ý ki n :

- Mà Nguy n-Phi-Khanh là Nguy n-Phi-Khanh, m i ng i có hoàn c nh riêng đâu có th so sánh ai v i ai đ c ph i không?

- Duy-T th m khen v l u thông kinh s l i thông minh r i nói thêm:
- Ta cũng nghĩ th nh ng nhi u khi ta v n khâm ph c quan Trung th Th - Lang vì ngài đã có phen dám s ng ch t vì tình.
- Còn phu quân thì sao?
- R t ti c ta không có c h i đ ch ng t đ c nh th !

Hai v ch ng cùng c i, âu y m...Ngày x a , nói chung, nh m i ng i đ u hay ít tr ng h p đ đôi bên trai gái có c h i tr i qua th i gian th m ng tr c hôn nhân. Các c đ t ra công th c “Nam n th th b t t ng thân.” Đ vi c t gia b t s y ra chuy n đáng ti c, khó đ u

hành. Hãn h u m i có tình yêu thu ban đ u, còn ph n l n tho t tiên là tình v ch ng và t đ y m i n y n th ng yêu, đ u đó cũng hay nh ng cũng đ và tr ng h p Đào-Duy-T và Nguy n-

Phi-Khanh thì ch ng gi ng nhau.

Đ p này nhân lúc r nh r i Đào-Duy-T cũng hay làm th , đ c sách, ông th ng mài mi t su t ngày trong th phòng c a b v vì n i đây sách quý hi m nhi u vô cùng, chính n i đây ông đã sáng tác bài Ng a-Long-C ng ngâm, t ví mình nh Gia-Cát-L ng, t t ng r t là nhỏ nh , nh ng kh u khí ch ng đ u đ c s t hào. Cũng đ p này ông đang nghĩ đ n bài th liên ngâm v i chúa Nguy n-Hoàng thu tr c và vi c th c hi n l i h a n i nhà tr ngoài Thanh-Hóa thì b ng m t hôm m i đ u gi T , ch a bãi trào đã th y nh c gia l t đ t tr v báo tin chúa Nguy n Hoàng v a qua đ i.

Lúc đó vào th i vua Lê-Kính-Tông (1600-1619) Nguy n-Hoàng m t năm Quý-S u (1613) th 89 tu i, sau c cu c đ i hy sinh t n t y lo gây đ ng c đ , k c công lao xây c t ngôi chùa danh t ng:Chùa Thiên-M (1601) đ t đó phát sinh câu ca dao b t h

*“Gió đ a cành trúc la đà,
T ng chuông Thiên-M canh gà Th -X ng.”*

Sau khi ch đ i mãi cũng không có tin t c gì c a Đào-Duy-T , nên trong gi phút h p h i ngài m i đ n con là Nguy n-Phúc-Nguyên r ng:

“Ngày tr c ta ra Thanh Hóa g p Đào-Duy-T là b c k tài. Ng i i y có h n vào giúp ta,h y đ n ph i tr ng đ ng,đ ng coi th ng,b l c h i thì r t u ng.”

Ti n đây xin ghi l i m t chi ti t: Nguy n Kim r i Nguy n Uông,Nguy n Hoàng. H Nguy n này cũng nh nhi u dòng h i mi n Trung n c Vi t Nam vi c đ t tên th ng không th y dùng tên đ m gi a. Nh ng v sau, khi bà v Nguy n-Hoàng lâm b n n m m ng th y m t đ o sĩ tóc b c nh c c , dáng tiên phong uy dng tr ng cây g y trúc đ n trao cho bà t gi y h ng đào, bà vui m ng m ra , th y vi t nhi u ch phúc, khi t nh đ y thì sinh đ c đ a con trai, bà k l i v i ch ng và xin đ t tên con là Nguy n-Phúc, nh ng Nguy n-Hoàng nghĩ, gi y h ng đào vi t nhi u ch Phúc ch không ph i ch m t ch Phúc, v y có th ý tr i mu n các th h ti p n i cũng ph i đ c th a h ng cái ân hu đó,cái phúc đó nên l y ch phúc làm tên đ m, và đ t tên con là Nguyên có nghĩa là kh i th y: Nguy n-Phúc-Nguyên. Dòng h đ c thay đ i m t chút k t đ y.

Nguy n-Phúc-Nguyên lên n i nghi p, ma chay xong, h p các quan đ i th n bàn vi c n c và cho các quan đ c ti n c nhân tài. Đây là ý riêng c a chúa, nh ng v sau, k t năm 1748 tr đ i, b u c nhân tài là m t b n ph n, nhi m v , m t công tác m i ch c quan t tam ph m tr lên ph i đ b t nh ng ng i có kh năng, đ c đ mà mình bi t, dù có b ng c p hay không, ch n trong s các nho sĩ, thu c quan n m trong quy n qu n h t c a mình, hàng năm, vào tháng 8 b L i nh n đ c các danh sách này đ trình lên vua chúa quy t đ nh. (Theo Tr n-Văn-Tích, S Muôn Năm Cũ.).

Nhân đ p này, khám lý Tr n-Đ c-Hòa ti n c Đào-Duy-T và dâng bài Ng a Long C ng Ngâm đ chúa ng lăm.

Ng a Long C ng Ngâm

Bi i tr n ch ng g n m y may
Xem hoa h n h , xem mây l ng l .
T m n bóng đ i ch tri k
H i r ng ai l p chí bá v ng!
Long-Trung ch n y đã t ng
C u h n chân chúa tìm đ ng đ n mau

Nay tuy t m tr ng rau củ c đ t
Nh ng có ngày c ph t trên yên
Tài cao xá ch u ph n hèn
Giúp vua quy t gi v ng b n non sông.
Đào-Duy-T .

Nguy n-Đ c-Hòa nhìn chúa xem th h i h p đ i ch ...Chúa đ c xong ch a quy t đ nh sao m i g t gù khen là ng i có chí l n. Thông th ng chúa s h i thêm v lý l ch, giồng giời, kh năng, vân vân tr c khi quy t đ nh, đàng này không, c yên l ng, ng m nghĩ r i sau cùng đ m t t i tên tác gi , nh khám phá ra s gì! Đúng r i! L i cha đ n tr c lúc lâm chung! M ng r l ra m t,h n là tên tu i h n rành rành đây còn gì! Chúa bèn đ p tay xu ng án th , đ ng d y.. r i t ý nôn nóng mu n đích thân đ n đón Duy-T ...làm quan Khám lý ng c nhiên s h i vô cùng, ch ng hi u làm sao. Sau bi t r s thì m ng quá, có r hi n trong nhà mà đầu hay! “H n th c t !” Quan l m nh m “Mà thôi, tiên trách k h u trách nhân, mình đầu ng mà h i, nên t d ng h n bi t khai làm sao.”

Còn chuy n bây gi đ b m v i chúa, ý chúa mu n đích thân đ n nhà g p h n thì không dám, s th t l , bèn l t đ t xin v s a so n ba ngày sau đ a Duy

T t i y t ki n ngay. Chúa nghĩ th y ph i, nên ch p thu n.
Ba hôm sau, khi cha con Khám lý đ n thì v a lúc chúa tính đi ngh , ng i v i vàng khoác áo tr ng, đi gi y xanh ra đón. Đào-Duy-T trông th y, bi t là chúa, nh ng v h i Đ c-Hòa:

-Th a nh c gia, ng i kia có ph i là n i giám không?

Đ c-Hòa s h i, tr n m t, khua tay nói:

-Đ y là chúa th ng, hi n t ph i gi l !

Duy T th n nhiên đáp:

-Chúa th ng đón ng i hi n mà y ph c không t ch nh, có ý khinh xu t,thôi ta v !

Th c ra chúa không có ý khinh xu t, ngài cũng nh ng i v c , M c-th -Giai, cháu g i M c-C nh-Hu ng b ng chú, hai v ch ng r t tâm đ u ý h p v i l i s ng đ n d , thanh đ m, bình dân. Riêng Nguy n-Phúc-Nguyên hay m c nâu s ng, qu n áo b ng hàng v i thô nh ng i tu sĩ nên nhân dân nhi u khi còn âu y m g i là chúa Sãi. Chúa Sãi nghe v y v i vàng ch p tay vái:

-Đó là l i ta!

Nói đ o n, tr vào m c tri u ph c, sai m c a gi a nghênh ti p, m i hai ng i ng i, kính c n h i Duy-T :

-Tôi n i nghi p c a Tiên Công, đ t h p dân nghèo, m t ngoài chúa Tr nh uy hi p, m t trong Chiêm thành qu y nhi u, nay tiên sinh h c t i đây, có đ i u gì đ y b o xin l ng tai nghe.

Đào-Duy-T đ ng d y nghiêng mình thi l r i nói:

-Ngày tr c tôi có đi m phúc đ c g p Đ c Tiên V ng, không ng th i gian nh bóng câu qua c a s , th m thoát th mà đã g n hai ch c năm, gi t i đây thì ng i v i băng hà, ch ng đ c th a nhan, th ng xót vô cùng, nay chúa th ng không chê tôi là k quê mùa mà h i đ n, bi t đ c đ i u gì xin thành th c giải b y.

Sau đó hai ng i đi m s v tình hình m i m t. Kinh t , chính tr , quân s ...

Phe ta, phe đ ch, cái gì nên gi , cái gì nên b , cái gì nên s a đ i...Nh th i gian Duy-T ngao du t tr c, th i gian ăn c m nhà phú h Chúc-Tr nh-Long, th i gian r nhà quan khám lý Đ c-Hòa...trong ngoài quý phái bình dân đ u t ng tr i, nên nay nói ra nh ng l i nh n xét, phê bình ch y u ch m nh , dân tình th thái...y nh b n báo cáo c a v thanh tra công tác tr v ...và quan tr ng nh t,h cùng đ ng ý m t đ i m t i l , n i ti p ý chí c a tiên v ng

(Nguy n-Hoàng) ch th i nêu cao m c đích quy t tâm phò Lê di t Tr nh vì Tr nh Tùng v a gi t Anh-Tông i uy hi p vua m i lòng dân B c hà đ u oán gi n.

Nguy n-Phúc-Nguyên m t mảy h n h , lòng vui nhu m h i, m i bu i đ u g p g ch a nhìn t n m t khách làm đ c đ u gì ích qu c i dân,nh ng dù ch

m i nghe nói mà nh ng i gãi đúng ch ng a, h n n a b ng vào di ngôn c a ph thân, i đ c quan Khám-Lý, m t đ i th n uy tín x a nay ti n c thì đình ninh, tin t ng cũng là cái đ m xã t c s n hà s p đ n h i h ng th nh bèn đ t ti c kho n đ ai Đào-Duy-T và Tr n-Đ c-Hòa r i h p qu n th n trên đ i đ i n đ phong cho Đào-Duy-T làm Nha Úy N i Tán, t c L c Khê H u, coi n i ngo i quân c , tham lý qu c chánh.

Theo quy ch quan i v trí t c H u đ ng hàng th nh. Công, H u, Bá, T , Nam...riêng t c H u i chia ra 18 b c, thu c t hàng Tông t ph m t i hàng Tông Tam ph m dù ng nghĩa đôi khi r t th ng, thí d Nguy n-Trãi là Quan-ph c-H u t c là t c h u đ i mảo cho vua! Đ i mảo cho vua thì có gì hãnh di n,

Nh ng đó ch là danh x ng, ch là cái t c v vì th c ra vi c đ i mảo cho vua thì đã có các m n , ho n quan ph trách, ch Nguy n-Trãi ch ng bao gi ph i làm nh ng vi c nh th c .

Ch c t c ch là danh x ng, phân ngôi th cao th p, mô t công vi c trong h th ng hành chánh. Ch c và t c khác nhau. Có khi t c l n mà ch c nh , không quan tr ng (Ng i ch i x i n c). Có khi t c nh mà ch c l n. Ch c Nha Úy N i Tán coi n i ngo i quân c i đ c tham lý qu c chánh c a Đào-Duy-T là r t l n, t i quan tr ng.

Ta còn nh , khi ch a g p h i r ng mây, Đào-Duy-T đã làm bài Ng a-Long-

C ng Ngâm, ví mình nh Gia-Cát-L ng. Bài Ng a-Long-C ng Ngâm th c ra r t dài, g m 316 câu, th nh tho ng có xen k nh ng bài ca, nh ng khúc ngâm, ho c bài Đ ng lu t trên đây là ch trích đ n m t đo n ng n.

Gia Cát-L ng sanh năm 182 sau Công-Nguyên, hi u là Ng a-Long, t là Kh ng-Minh ng i Nam-D ng B c-Lăng Dĩnh-Châu cách thành T ng D ng 20 đ m.

Ti n th c cũng xin nh c qua m t vài câu đ i tho i r t thú v trong Tam-Qu c-Chí do Phan-K -Bính đ ch lúc Kh ng-Minh sau “tam c th o l ”, v a v v i anh em L u-B khi 28 tu i, đ c phong ngay ch c quân s , làm “đình th n láo” ai n y không hi u đ u đuôi ra sao c .

Lúc đó các t ng lãnh c a L u-B , m i ng i, đ u t v hoài nghi và b t ph c. Ngay t ng tài Tr ng-Phi, m t ph n tính nóng nh l a, m t ph n là anh em k t nghĩa v n ào v i Huy n-Đ c đã m nh đ n phát bi u tr c bu i h p phân công s a so n tr n Tân Dã:

-Chúng tôi đ u ra nghênh đ ch c , ch a hi u quân s ngài đ m nhi m vi c gì?

-Ta ch ng i nhà gi thành.

Kh ng-Minh tr l i v n t t và có v c ng quy t. Tr ng-Phi c i m lên nói ti p:

-Chúng tôi thì đi đánh nhau c , còn ông thì ng i kh nh nhà, th nh th i quá!

Kh ng-Minh đ ng ph t đ y, đ o m t m t vòng, đồng đ c:

-K m n đ đây! K nào không tuân l nh ta l p t c chém đ u!

M i ng i nghe v y ng c nhiên nh ng ai n y đ u rõ đây là lúc nghiêm tr ng

Không nên đ n m t và l p t c thay đ i thái đ ,riu riu nhìn nhau r i cúi đ u...tuân l nh. Tuy r ng h v n nghĩ h m i chính là nh ng k bao phen vào sinh ra t , v y mà ch a đ c h ng phúc l c bao nhiêu, nay ch soái, khi không đem m t tên tu i xa l v đ t ng i lên trên b c t c vô cùng. Nh ng pháp l nh đã ban b là ph i thi hành, riêng Tr ng Phi còn li u m ng g g c m t câu cho đ h m h c. Bèn h i cây xà mâu quay l i nói v i b n đàn em Tri u-Vân, Phàn-Thành:

-Hãy ch xem k c a h n có hi u nghi m hay không đã. B y gi ta h i t i cũng ch a mu n.

Nh ng cũng may, th i gian “ch xem” đã ch ng ph i kéo dài.

Tr n ra oai đ u tiên gò Bác-V ng huy n Tân Dã y, v i ba ngàn quân Th c dùng h a công Kh ng-Minh đã đánh b i m i v n quân c a đô đ c H -H u-Đôn và đã kh ng đ nh tài thao l c c a quân s cũng nh nh n đó m i th y cái nhìn xa hi u r ng c a nhà lãnh đ o L u-B . V sau nhà văn La-Quán-Trung ca ng i tr n h a công Tân-Dã b ng hai câu th :

Phong Bá ra oai Tân-Dã huy n

Chúc-Dung bay xu ng Di m ma thiên.

Tr ng h p Đào Duy-T thì sao? C đ n tay r i! Quan Nhấ Úy N i-Tán s hành s th nào đ v n võ bá quan n m t đ s ng đáng là b c th y trong thiên h (Sau này Duy-T đ p m t cái lữ đ ngấn quân Tr nh, đó là lữ Nh t-L song v n th ng đ c m i ng i g i là lữ Th y vì ng i đ i b y gi th ng g i Duy -T là th y. Lữ Th y tuy không ng i b o qu n, tr i bao h ng ph , nh ng v n còn di tích ở vùng Qu ng-Bình ngày nay. Trong sách Qu c-Văn Giáo Khoa Th l p đ b lữ Th y còn g i là lữ Đ ng H i)

L i n a, hai câu k t bài Ng a-Long C ng Ngâm còn đó:

Tài cao há ch u ph n hèn

Giúp vua quy t gi v ng b n non sông.

Hi n th i ch a có c h i giúp vua, nh ng chúa Sãi thì cũng nh vua v y. Đào Duy -T ph i làm gì đ h tr chúa Sãi gi v ng c đ cho th a lòng k v ng vong linh Nguy n-Hoàng n i chin su i? Hãy coi h i sau s rõ.

Có Đào-Duy-T đ i tr ng r i, cho t i năm Đinh-S u (1625) đ i vua Lê-Th n-Tông th nh t (1619-1643) chúa Nguy n v n t lòng th n ph c chúa Tr nh qua hành đ ng nh n s c phong, ch c Thái-B o t c Th y Qu n Công nh th ng. Th nh tho ng chúa Tr nh sai ng i vào thăm dò v i lý do này n thì N i Tán Duy-T khuyên chúa Nguy n đ u h t l c l ng quân s , ti p đ i long tr ng đút lót ti n b c cho h u đ h v tâu l i theo chi u h ng thu n l i và đ chúa Tr nh yên b ng vui lòng không nghi ng g i c .

Nh ng đ n tháng 11 năm sau, năm M u-D n (1626) th y binh tình đàng ngoài, nhân dân H i Đ ng n i lo n, Duy T bàn cùng chúa Nguy n làm m t cái mâm hai đáy, đ l v t bên trên, bên đ i ng m đ u m t bài th sai s đ em ra dâng chúa Tr nh, S v Nam r i chúa Tr nh m i bi t mâm có hai đáy, c y ra xem thì l i ch ng hi u gì, l i ph i q i quan Thái-Phó Phùng-Kh c Khoan vào c t nghĩa m i hay. Bài t cú t tuy t, gi ng nh l i s m ký, hay là m t câu k c a v chân tu đ l i cho môn đ tr c khi viên t ch, và quan tr ng là, ph i thêm ho c b t m t vài nét c a m t hai ch m i hi u đ c y c a ng i vi t, nh câu th nh t ch MÂU không có nét ph y là ch D v...v...nghĩa toàn bài nh v y:

- Mâu nhi nh đ ch* nghĩa là **D**
- M ch phi k n tích* nghĩa là **B t**
- Ái c tâm tràng* nghĩa là **Th**
- L c lai t ng đ ch* nghĩa là **S c**

Đ i ý bài th cho chúa Tr nh bi t D b t th s c là ta không nh n s c phong. Ph ng Nam t nay không th n ph c h Tr nh n a.

Sau khi t rõ l p tr ng đ ph ng B c hi u nh th , Đào-Duy-T xin chúa Nguy n đ p lữ Tr ng Đ c đ ngấn quân đ ch tràn vào c a Nh t-L . L i thân chinh xin đ em quân đi đánh đ t B Chánh chi m lĩnh đ c su t t phía Nam sông Linh-Giang tr vào, l p đ n i kiên c , đ t ra hai m i b n đ i chi n thuy n, b t t p luy n tinh nhu đ ch ng nhau v i quân h Tr nh.

Năm Tân-H i (1631) Đào-Duy-T kh i công đ p lữ Nh t-L (Lữ Th y) Đ ng H i Qu ng

Bình. Lũy cao 12 th c ta, dài 10 d m, đ p đ t bên ngoài c m đà b ng g lim ch y su t t núi Đâu-Mâu đ n c a Nh t-L , m t lũy r ng,ch c, voi đi i đ c d dàng, c m i đ n dài b n ch c th c thì xây m t pháo đài đ t súng th n công án ng , khí th r t hùng h u.

Th là k t đó, t 1626 hai đảng B c Nam, chúa Tr nh,chúa Nguy n, th c s coi nhau nh k thù, đánh qua đánh i bao phen máu ch y đ u r i, nhân dân hai mi n tan tác, điều tàn, b t phân th ng b i.

N u không có Đào-Duy-T ch a ch c Chúa Nguy n đã dám công khai ra m t ch ng c quân B c ph ng ngay th i gian b y gi . V i quy t tâm, v i tài năng Đào Duy-T đã h t lòng phò tá và đã t o ra m t tình th ngang ng a khi n chúa Tr nh ch ng làm gì đ c.

Đào-Duy-T (1572-1634) ngoài có công đánh quân chúa Tr nh, trong m đ t r ng xu ng phía Chiêm-Thành, ta còn ph i k ông cũng là m t nhà chuyên môn v ngh thu t âm nh c,đã s a i các i hát và các đ i u múa c , đ t ra đ i u m i đ i u Song-Quang, đ i u N T ng Xu t Quân, đ i u Tam Qu c, đ i u Tây Du...

Sau khi m t ông đ c truy t ng là Tr Qu c Kim T Vinh L c Đ i Phu L c Khê H u.

Năm Minh-M ng th 12 (1831) tôn vinh làm Khai Qu c Công Th n. Lũy Th y đ c l p s c g i là Đ nh B c Tr ng Thành. (Lũy và thành là hai danh t có nghĩa khác nhau Thành có tính cách xây c t kiên c , đôi khi thành bao b c c b n m t, còn có nghĩa là m t ki n trúc:Thành ph . Lũy vi t b i ba ch đ i n bên trên ch th , lũy có th đ p b ng đ t ch c t ngăn quân đ ch m t m t, m t phía có tính cách giai đ n, không nh m lâu dài.)

Đ n th Đào-Duy-T sau này đ c xây c t t thôn L p-S n huy n Hoài-Nh n t nh Bình-Đ nh v i t m bia vi t t đ i t : Bách Th Bách Phiên. Dân mi n xuôi l p nghi p Ban-Mê-Thu t vào năm 1928 cũng xây m t ngôi đình làng g i là đình L c-Giao, đình này đ c vua B o-Đ i s c phong Đào-Duy-T là th n hoàng k t năm 1932.

K đ i sau nhi u ng i c m kích làm th ghi i cu c đ i Đào-Duy-T nay xin chép m t bài đ t lòng tôn kính, ng ng m .

Tài M nh T ng Đ .

Tài m nh sui chi l m đ a đ y

Thông minh thiên phú ch ng c u may

M côi thân ph không bu n n n

K th c m ca th t u ng thay

T n sĩ nh ng mong ra giúp n c

Á nguyên nào b t tr ng luôn tay

Liên ngâm t ng đ c thành tri k

Nh nghĩa kiên tâm đ p Lũy Th y.

Hoài-Vi t Nguy n-Vinh-T ng.

Kho ng năm 1672 hai bên đảng trong đảng ngoài, t bi t s c mình ch ng th dùng vũ l c đ b p đ c nhau, đành t đ ng bãi binh không ký k t hi p đ nh và cũng ch ng có gi y t nào, nh ng cùng l y sông Linh Giang (sông Gianh) làm ranh gi i th c t . Ranh gi i này cũng là m t v t nh trong l ch s và nó đã gây nên bao c nh bi t ly v ng v n muôn đ i v i nh ng câu ca dao man mác.

Bao gi c n l ch Lũy Th y

Sông Gianh h t ch y lòng này h t th ng.

Ph L c

B c th c a Tr nh Tráng
G i Nguy n-Phúc-Nguyên.

Chu Tuyên V ng(1) ch n tu c ng k (2), bình ngo i kh u(3) i dài t (4) Chu; Hán Quang Vũ(5) diên lăm(6) anh hùng, di n i n n(7) đ ng nên nghi p Hán.

S x a khá ví(8), g ng sáng nên soi.

Nhà n c ta nay! Dùng võ d p loạn, y vẫn gi i(9) tr .

Vua Thái T (10) d y binh nh n nghĩa dùng xích ki m(11) d p t ng Thiên tri u(12); Vua Thái Tông v vãn doanh thành(13), vào đ a gi i vén thu Nam Qu c(14).

T công tông đ c, thánh k th n truy n(15)

Vua Trang-Tông(16) r áo(17), c p tay: Chúa Thái V ng(18) ra công m n c. D p Đông d p B c, uy ch n b i b (19) , cát gió bay; Đánh n i đánh thành

Ti ng d y s m ran ch p gi t.

Vua Th -Tông(20) cao ng đ n r ng, chúa Bình V ng(21) ra tay d p lo n. Đông đoàn nam b c đầu đầu ngóng c làm tôi, hàng h i thê s n(22) ch n ch n bó tay cùng ph c.

Công nghi p n c nên công nghi p l n, phúc đ c nhà th t phúc đ c d y.

B ng cháu(23) nay, gìn gi nghi p nhà, s a sang vi c n c. Th nh tuy ch ng th nh, hi n uy h i v (24), khôn ch ng khôn, long thái th ng ty(25) cũng ph c.

Còn chú nay, chuyên có hai châu(26), h p b ng m t d i. H u mong c t binh hùng h , nh i bà tr c đã d n dò: L i toan sai đ i Th y Long, kính nghĩa ông x a đã răn d y(27).

Còn đ ng vi c n c há dám riêng nhà(28)

Rày nhân công lu n tri u đ ng, v y m i khâm sai nghênh ti p. Tr c vua quan vãng quan(29) tu n thú(30) xét dân tình t t kh (31) thông hay(32) ; Sau m nh t ng th ng lãnh binh nhung, r c khám v mi u v ph ng t (33).

M c ch ng li u đ y, ch khá c y mình, ch c y r ng i hi m, non cao, khi th ng tr đ t b ng, tr i t nh; Ch khá c y r ng n c gi u, binh kh e, khi ru i giông mây s ch đ ng không.

Anh hùng đầu ch ng anh hùng; Trí dững nào h n trí dững.

ch ng trong tr ng l c(34), voi ng a tuy nhi u; Sao b ng v ch n tri u đình, quan t c th t tr ng, binh quy n th t tr ng, vua tôi m t áng(35), h i r ng mây khá sáng Đ ng, Ngu(36), chú cháu m t nhà, duyên cá n c xem b ng T c, Ti t(37).

Th đ i u c n k , m c chú toan đ ng.

Đ c d (38)

(1) Chu-Tuyên-V ng (827-782) v vua đã t o s c ng th nh cho nhà Chu sau m t th i gian suy vi do vua cha là L -V ng gây ra.

(2) Ch n tu c ng k : gây d ng, s a sang gi ng m i cho qu c gia.

(3) Bình ngo i kh u: d p gi c ngoài.

(4) T : ph c, v n may c a qu c gia.

(5) Hán-Quang-Vũ: (25-57) V vua đã d ng nên nhà Đông Hán.

(6) Diên lăm: Diên là m i; Lăm là n m h t. Toàn câu: M i r c h t nh ng

- ng i hào ki t v cùng ph c v cho qu c gia.
- (7) Di n i n n: San b ng nh ng lo n l c bên trong.
- (8) Ví : So sánh.
- (9) Gi i: tô i nhi u l n, đ đây có nghĩa dùng văn tr n c, n c đ c yên
- (10)Thái T : Vua Lê Thái T , vua Lê L i (1428-1433)
- (11)Dùng xích ki m đ p t ng thiên tr u:
- (12) Dùng m t th c g m đ p t ng Trung Qu c. Có câu khen vua Lê Thái T : Xích ki m s n hà, ch có m t th c ki m mà khô ph c đ c non sông.
- (13) Doanh thành: Đ y và tr nên, thành t u và sung mãn.
- (14) Vào đ a gi i vén thu Nam qu c: m r ng lãnh th .v phía Nam.
- (15) Thánh k th n truy n: Nh ng v k ti p tr vì đ u tài đ c.
- (16) Trang-Tông: vua Lê Trang Tông (1533-1548)
- (17) R áo: Chu Đ ch, thiên H T có câu: Hoàng đ Nghiêu Thu n ng i r áo mà thiên h v n đ c yên n, thái bình.
- (18) Ch Tr nh Ki m. Khi ch t Tr nh Ki m đ c truy tôn: Minh-Khang Thái V ng.
- (19) Uy ch n b i b : Quy n uy rung đ ng kh p n i.
- (20) Th Tông: Vua Lê Th Tông (1573-1599)
- (21) Bình V ng ch Tr nh Tùng.
- (22) Hàng H i thê s n: V t bi n leo núi
- (23) Tráng là cháu n i c a bà Ng c-B o. Nguyên là con Nguy n Hoàng. Nguy n Hoàng là em Ng c B o nên Tráng g i Nguyên là chú và x ng là cháu.
- (24) Hi n uy h i v : Ng i đ c tài đ u ph c v d i tr ng.
- (25) Long Thái Th ng ty: ?
- (26) Hai châu: Thu n Hóa và Qu ng Nam.
- (27) C câu: Mu n đánh nh ng nh i d n c a ông bà ngày tr c nên ch a hành đ ng.
- (28) C câu: Nh ng vì tr ng trách qu c gia không dám vì tình mà b qua.
- (29) Vãng quan đ n xem.
- (30) Tu n thú: Chi vua đi xem xét dân tình.
- (32) Thông hay: Hay bi t rõ ràng t t c .
- (33) C câu: Mu n đem cái khám đ ng bài v c a Nguy n Hoàng v B c đ th .
- (34) ch ng trong tr ng l c: ch trong Nam th ng vui s ng.
- (35) M t áng: m t đám, m t c m, g n nhau.
- (36) Đ ng, Ngu: Đ ng Nghiêu (2457-2255) và Ngu Thu n (2255-2208) hai đ i vua có tài x a, tr vì đ t n c thái bình.
- (37) T c, Ti t: H u T c quan c a vua Nghiêu; Ti t quan đ i vua Thu n.
- (38) B c th này do giáo s B u C m phiên trích trong Thu n-Hóa Qu ng-Nam th c l c. In i trong Văn-H c Nam Hà c a Nguy n-Văn Sâm.

B c th Nguy n-Phúc-Nguyên
r i Tr nh-Tráng.

Tài tuy có bên văn bên võ, đ o ch ng qua ch hi u ch trung.
Tr i sinh n c An Nam ch u khí n c An-Nam, làm trai n c An-Nam, t ng quân m t y,
min(1) m t y.
Làm tôi vua Thái T , đ th vua Thái-T , t ng quân lòng nào min lòng nào?

Hoãn c p(2) đã t ng, hi m nghèo cũng tr i.
 Tr c ngh ch b o, làm lo n Chu Th (3), muôn dân đ u ch u l m than; Sau Ng n, Nga(4) đ y lo n V ng Đôn(5) đôi ch n xui nên ng v c.
 L y tay m t đánh tay chiêu(6), đau cùng đau c ; Xui quân nhà đ i quân ru ng, thi t cùng thi t tày. Cho nên phân b n côi kia t ng cũng b i ăn cùng nói khác.
 S ng nghiêm doanh li u(7) tại t ng nghe hi u l nh t ng quân; Mây th m đ n phong(8) m t nào th y chi u th thiên t .(9).
 Nuôi sĩ b n ph ng, đ i sĩ b n ph ng, vì c n c y; L y quân ba ph đánh quân ba ph , tính ch c(10) tài nào.
 Tr Xuân thu, t i Xuân thu(11) nghĩa vâng thánh tr c; Đ i qu c sĩ, báo qu c sĩ(12) ti t h c hi n x a(13).
 Ch ng b ng t i h i C Lãng(14) , xá tua h p binh Xích Bích(15); Lên thuy n Ôn Ki u(16) đánh lái T Công (17), di t loài đ ng ác, r ch th t Hoàn Huy n(18) bêu đ u V ng Mãng(19) đem l i th n kinh, tôn mi u y quan, tri u đình l i tri u đình cũ V ng h u t ng t ng, công nghi p h n công nghi p x a.

T ph ng th đ p.(20)

- (1) Min: Ti ng ng i trên x ng v i k d i.
- (2) Hoãn c p: Lúc thông th và khi g p rút. Ch lúc có vi c c n.
- (3) B o: là L p-B o, t ng nhà M c đi đ ng bi n vào đánh chúa Nguy n-Hoàng b t tr n, Chu Th S ng th i Đ ng-Đ c-Tông (780-804) làm lo n thua b b h gi t.
- (4) Các t ng Phan Ng n và Ngô-Đình-Nga c a nhà Lê n i lên đánh Tr nh t i c a b Đ i-An, Nguy n-Hoàng l y đó làm c xin đi đ p r i xuôi Nam luôn.
- (5) V ng Đôn ng i đ i T n mu n soán ngôi vua b d p.
- (6) Chiêu: bên trái.
- (7) S ng Nghiêm doanh Li u: Chu Á Phu đóng quân T -Li u, quân lính k lu t, t ng nghiêm.
- (8) Đ n phong: Đ n vua, tr c đ i n vua th ng tr ng cây phong.
- (9) C câu có nghĩa là ch th y Tr nh Tráng ra l nh mà không th y chi u ch c a vua.
- (10)Ch c: M u k .
- (11)Tr Xuân Thu, t i Xuân Thu: Xuân Thu là tên b s do Kh ng-T so n ghi l i nh ng t i và l i l m c a nhân v t đ i Xuân Thu đ d y đ i.
- (12)Đ Nh ng nói v i Tri u T ng T : “Ph m Trung Hành đ i s t i nh k t m th ng, t i l y t cách ng i t m th ng đ p l i. Trí Bá đ i t i vào hàng qu c sĩ, t i l y khí ti t c a k qu c sĩ mà báo đ p.”
- (13)Ti t h c hi n x a: H c khí ti t c a ng i x a.
- (14)C -Lãng: H ng Vũ b Hán Cao T đ i t i n i này.
- (15)Xích-Bích: n i Chu Du đ i th ng quân Tào Tháo.
- (16)Ôn Ki u: Ng i đ i T n Minh Đ , khi đi thuy n qua Ng u Ch C có đ t s ng tê giác đ xem nh ng quái v t đ i n c.
- (17)T Công t c T Đ ch ng i đ i T n Nguyên Đ khi đem quân đ p gi c đã v mái chèo th :”N u không th ng s không tr l i sông này.”
- (18)V ng-Mãng: lo n th n đ i Tây Hán.
- (20)Xin coi chú thích s (38) th trên.

Sách tham kh o:

Ai Đ Lũy Th y

Tác Giả: Nguy&n-Phú-Long.

Thứ Hai, 27 Tháng 12 Năm 2010 10:48

- 1- Theo Đ&i-Nam Li&t Truy&n Tân Biên và Vi&t C&m S& Tho&i trích đ&n
Trong Vi&t-Nam Ca Trù Biên Kh&o c&a Đ& B&ng-Đoàn và Đ& Tr&ng-Hu&
- 2- Vi&t Nam S& L&c c&a Tr&n Tr&ng Kim.
- 3- Hoàng Lê Nh&t Th&ng Chí c&a Ngô Th&i Chí
- 4- Văn H&c Nam-Hà c&a Nguy&n-Văn-Sâm.